

Språkcentrum

finska, jiddisch, meänkieli och romska

Delredovisning december 2023

Språkcentrum finska, jiddisch, meänkieli och romska

Delredovisning 2023

Ku2021/02483

© Institutet för språk och folkminnen, 2023

Institutet för språk och folkminnen

Box 135

751 04 Uppsala

www.isof.se

Språkcentrum

finska, jiddisch, meänkieli och romska

Delredovisning 2023

Ku2021/02483

Institutet för språk och folkminnen, 2023

Innehåll

FÖRORD	8
INLEDNING	9
Bakgrund	9
Läsanvisningar	10
UPPDRAGET OCH DESS GENOMFÖRANDE.....	11
Regeringens uppdrag till myndigheten.....	11
Uppdragets olika faser	13
Planering och inrättande	13
Etablering	13
Indikatorer för uppföljning av språkens utveckling	14
PLANERING OCH INRÄTTANDE AV SPRÅKCENTRUM.....	15
Samråd och dialog	15
Samråd med organisationer och föreningar.....	16
Öppna samråd.....	16
Öppna samråd 2022	16
Öppna samråd 2023	17
Dialog med lärosäten.....	19
Dialog med minoritetssamordnare	19
Dialog med myndigheter och andra relevanta aktörer	20
Språkcentrumens etablering inom myndighetens organisation.....	22
Statligt huvudmannaskap	22
Språkcentrum del i en ny organisationsstruktur	22
Språkcentrumens samarbete med Isofs övriga verksamhet	23
Samarbete med språkvården	23
Samarbete med språkteknologer.....	24
Samarbete med terminologer	25
Samarbete med forskningsarkivarie	25
Samarbete med övriga avdelningar på Isof	25
Rekryteringen till språkcentrumen	26

<i>Språkfrämjare – en ny tjänstetitel</i>	26
<i>Ett resursteam har inrättats</i>	27
Språkcentrumens geografiska placering	28
<i>Språkcentrum meänkieli i Kiruna och Övertorneå</i>	28
<i>Språkcentrum finska i Uppsala</i>	28
<i>Språkcentrum jiddisch och romska i Stockholm</i>	28
Tillsättande av styrgrupper för respektive språkcentrum	29
Kompetensutveckling och utbildning för språkfrämjarna	29
Nya kommunikationskanaler	30
ETABLERINGSFASEN – DEN PÅGÅENDE VERKSAMHETEN	32
Aktiviteter som involverat samtliga språkcentrum	32
Samordningsmöten	32
Gemensamma workshops	33
Föredrag	33
Medieframträdanden	33
Symposium om revitalisering.....	33
MR-dagarna	34
Publikationer och dokumentation	34
<i>Publikationen Revitalisering i praktiken</i>	34
<i>Publikationen De nationella minoritetsspråken i samhälle och utbildning</i>	35
<i>Projektet Språkens pionjärer</i>	35
<i>Kartläggning och analys av projekt som beviljats statsbidrag via Isof</i>	35
Språkcentrumens behovsinventeringar och aktiviteter	38
Språkbärarnas behov kartläggs	38
Analys av behov och förslag	41
Aktiviteter och projekt	41
Verksamheten på respektive språkcentrum	42
Språkcentrum finska	42
Behovsinventeringen	42
Synpunkter och behov som framkommit	43
Aktiviteter	44
Löpande verksamhet	45
Språkcentrum jiddisch.....	46
Behovsinventeringen	46

Synpunkter och behov som framkommit	47
Aktiviteter	48
Löpande verksamhet	49
Språkcentrum meänkieli	50
Behovsinventeringen	50
Synpunkter och behov som framkommit	51
Aktiviteter	51
Löpande verksamhet	52
Språkcentrum romska	54
Behovsinventeringen	54
Synpunkter och behov som framkommit	54
Aktiviteter	56
Löpande verksamhet	57
Sammanfattning från språkcentrumens två första verksamhetsår	57
Kunskapspridning och statushöjande	58
Metodstöd och kunskapsresurs	59
Insatser för att nå barn och unga	59
Språkcentrumen under 2024	60
UPPDRAGET ATT TA FRAM INDIKATORER	61
Bakgrund till uppdraget	61
Revitalisering utifrån forskningens perspektiv	61
Att samla in data om de nationella minoritetsspråken	62
Modeller för att undersöka ett språks vitalitet	63
Unescos modell	64
Isofs arbete med uppdraget att ta fram indikatorer	65
Steg 1: Ramverk och samråd	66
Steg 2: Kartläggning och analys av befintliga data	67
Steg 3: Utveckling av relevanta indikatorer och mått	68
Steg 4: Enkätundersökning bland språkbärare av finska	69
Steg 5: Analys av samtliga mått och indikatorer	70
BEDÖMNINGAR OCH FÖRSLAG	71
Utgångspunkter och förutsättningar	71
Synergieffekter från den etablerade språkvården	71

Synergieffekter med Isofs övriga verksamhet	72
Synergieffekter mellan språkcentrumen	73
Synergieffekterna är värdefulla för språkcentrumens uppdrag	73
Fortsatta samråd och dialog viktigt	73
Brett uppdrag för att kunna anpassa till olika förutsättningar.....	74
Kunskapsförmedling och metodstöd viktiga arbetsområden framöver	75
Positiva effekter kan skönjas men långsiktiga åtgärder behövs.....	76
Förslag: språkcentrumen bör permanenteras.....	76
Referenser.....	78
Litteratur, artiklar och rapporter.....	78
Statliga utredningar, skrivelser och regeringsuppdrag.....	79

Förord

Fem språk har status som nationella minoritetsspråk i Sverige: finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Gemensamt för alla dessa språk är att de funnits i vårt land länge; alla har de haft sin särskilda roll i framväxten av vad som kommit att bli dagens mångspråkiga Sverige. Trots att vi förbundit oss till att trygga de nationella minoriteternas rätt att tala sina språk och utöva sina kulturer, och under de senaste decennierna vidtagit en rad åtgärder för att kunna leva upp till det löftet, är situationen för de nationella minoritetsspråken på många sätt besvärlig. Därför var beslutet 2021 att inrätta språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib mycket välkommet och efterlängtat.

Ansvar för att etablera språkcentrum för dessa fyra språk ligger hos Institutet för språk och folkminnen (Isof). Sedan tidigare finns ett språkcentrum för de samiska språken med Sametinget som huvudman. Med tanke på de stora behov som finns av revitaliseringsåtgärder och det akuta läge som språken befinner sig i, har inrättandet varit både en angelägen och ansvarsfull uppgift. Ytterligare en omständighet som Isof har haft att hantera är att uppdraget varit tidsbegränsat till tre år och att omfattningen ekonomiskt och verksamhetsmässigt varit mycket omfattande för en relativt liten myndighet som Isof. Vi har under dessa första två uppstarts- och etableringsår behövt prova oss fram och leta nya vägar i en ännu ganska oprövad terräng. Det har varit viktigt för oss att hitta former för att fånga in de konkreta behov som finns, låta språkbärarna få inflytande, samtidigt som vi behöver svara upp mot alla de krav på effektivitet, likvärdighet och öppenhet som ställs på en statlig verksamhet.

I denna delredovisning vill vi ge en bakgrund till uppdraget, beskriva hur vi tänkt och gjort när vi planerat och genomfört verksamheten, vilka utmaningar, vägval och möjligheter som vi ställts inför. Vi blickar också framåt och ger en bild av vilka behov vi ser framöver.

Det är min bestämda uppfattning att insatserna från det allmänna för att trygga framtiden för de nationella minoritetsspråken behöver vara både stabila och långsiktiga och att språkcentrumen bör få en fortsättning.

Uppsala den 20 december 2023

Martin Sundin

generaldirektör för Institutet för språk och folkminnen

Inledning

Bakgrund

I skrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik* (skr. 2017/18:282) gör regeringen bedömningen att de nationella minoritetsspråken behöver stödjas för att kunna vara levande språk i Sverige, och att möjligheten till revitalisering är avgörande för efterlevnaden av Sveriges internationella åtaganden gentemot de nationella minoriteterna.

Sedan 2010 finns Samiskt språkcentrum för att främja revitaliseringen av de samiska språken i Sverige. Samiskt språkcentrum etablerades som ett komplement till den samiska språkvården i syfte att främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken, att stärka talarna och att utveckla metoder för språklig revitalisering¹. I en förstudie som togs fram på uppdrag av Svenska Tornedalingars Riksförbund, STR-T och Sverigefinländarnas delegation 2015 drogs slutsatsen att det samiska språkcentrumets arbete varit framgångsrikt i att främja de samiska språken. I samma förstudie lyfte man också fram att det fanns behov av liknande språkcentrum för finska och meänkieli².

Från 2011 har den internationella expertkommitté som för Europarådets räkning granskar den svenska regeringens åtaganden i förhållande till den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk pekat på betydelsen av att etablera språkcentrum för de övriga nationella minoriteterna. Utifrån sina möten med minoriteterna har kommittén särskilt lyft fram ett sådant önskemål från talare av finska och meänkieli, men man har också pekat på den romska minoritetens önskemål om ett nationellt språk- och kulturcentrum.

Även utredningen om en stärkt minoritetspolitik, *Nästa steg?* (SOU 2017:60), föreslog att regeringen skulle ge Isof i uppdrag att utreda förutsättningarna för att etablera språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib.

Mot den bakgrunden fick Isof 2018 regeringens uppdrag att utreda hur språkcentrum för de nationella minoritetsspråken kan organiseras (Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK). En första delredovisning lämnades i februari 2019, med förslag på inrättande av språkcentrum för finska och meänkieli. I oktober samma år lämnade

¹ Uppdrag att ansvara för språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib, regeringsbeslut 2021-12-06, KU 2019/00160, Ku2019/00736, Ku2019/01708, Ku2021/02483.

² Huss, Leena och Syrjänen-Schaal, Kaisa (2015). Etablering av språkcentrum för meänkieli och finska – en förstudie.

Isof en slutredovisning med förslag på inrättande av språkcentrum även för jiddisch och romani chib.

I oktober 2021 aviserade regeringen en historisk satsning på de nationella minoritetsspråken. Som en del i regeringens satsning fick Isof i regleringsbrevet för 2022 (KU2021/02483) i uppdrag att ansvara för språkcentrum enligt de förslag som myndigheten tidigare lämnat (se avsnittet *Uppdraget och dess genomförande*). I april 2022 presenterades ett handlingsprogram där regeringen slår fast att språkvård och språkutveckling utgör ett av fem strategiska områden som är avgörande för att uppnå målet med politiken för nationella minoriteter.

Målet med minoritetspolitiken är att ge skydd åt Sveriges fem minoriteter utifrån tre delområden: diskriminering och utsatthet, språk och kulturell identitet samt inflytande och delaktighet (Skr. 2017/18:282). Arbetet med språkens revitalisering utgör kärnan i delområdet språk och kulturell identitet, men revitalisering av de nationella minoritetsspråken i Sverige är också tätt sammankopplad med de två andra minoritetspolitiska delområdena, nämligen inflytande och delaktighet samt utsatthet och diskriminering. För att förbättra förutsättningarna för överföring av de nationella minoritetsspråken till kommande generationer behövs såväl åtgärder mot diskriminering på grund av språk, etnicitet eller tillhörighet till en nationell minoritet som förstärkande av de nationella minoriteternas möjligheter till reellt inflytande i frågor som berör dem.

Läsanvisningar

I avsnittet *Uppdraget och dess genomförande* redogörs för regeringens uppdrag. Vidare presenteras de olika faserna för Isofs arbete med genomförande av uppdraget översiktligt. Avsnittet *Planering och inrättande av språkcentrum* beskriver mer ingående de olika delarna av arbetet under planerings- och inrättandefasen av språkcentrumen, som framförallt pågick under 2022. I avsnittet *Etableringsfasen – den pågående verksamheten* beskrivs de aktiviteter som språkcentrumen bedrivit under etableringsfasen. Inledningsvis beskrivs verksamhet där alla fyra språkcentrum, samt i vissa fall delar av resursteamet, deltagit. Därefter ges en beskrivning av verksamheten i respektive språkcentrum samt behovsinventeringarnas resultat och aktiviteter som genomförts. Avsnittet avslutas med slutsatser kring språkcentrumens första två verksamhetsår. I avsnittet *Uppdraget att ta fram indikatorer* redovisas för Isofs arbete under 2022 och 2023 med uppdraget att ta fram indikatorer som ska göra det möjligt att följa de nationella minoritetsspråkens utveckling över tid. I det avslutande avsnittet *Bedömningar och förslag* presenteras Isofs bedömningar utifrån den analys som gjorts efter de första två åren av Isofs uppdrag att etablera språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romska 2022–2024.

Uppdraget och dess genomförande

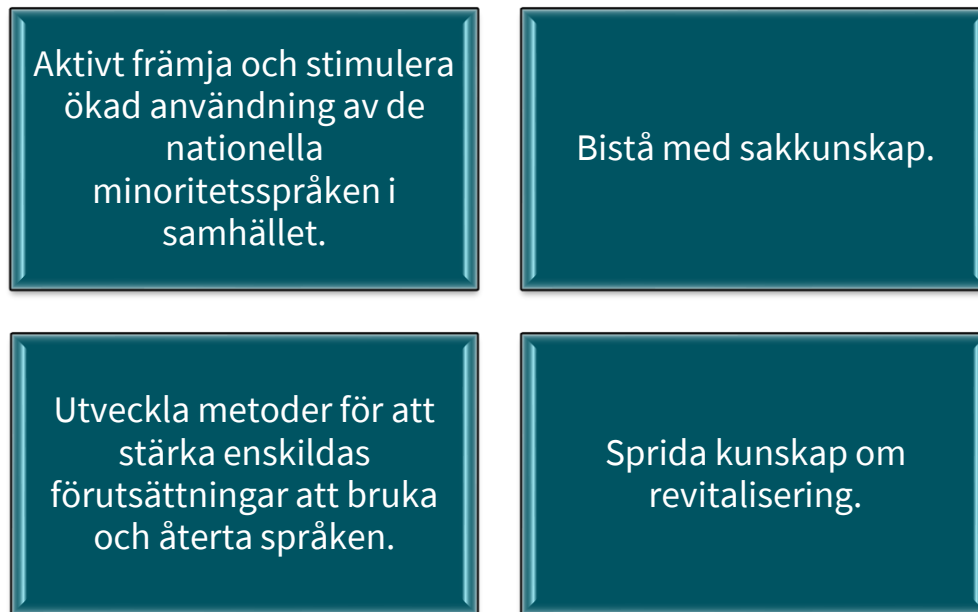
I detta avsnitt redogörs för regeringens uppdrag. Vidare presenteras generellt de olika faserna för Isofs arbete med genomförande av uppdraget.

Regeringens uppdrag till myndigheten

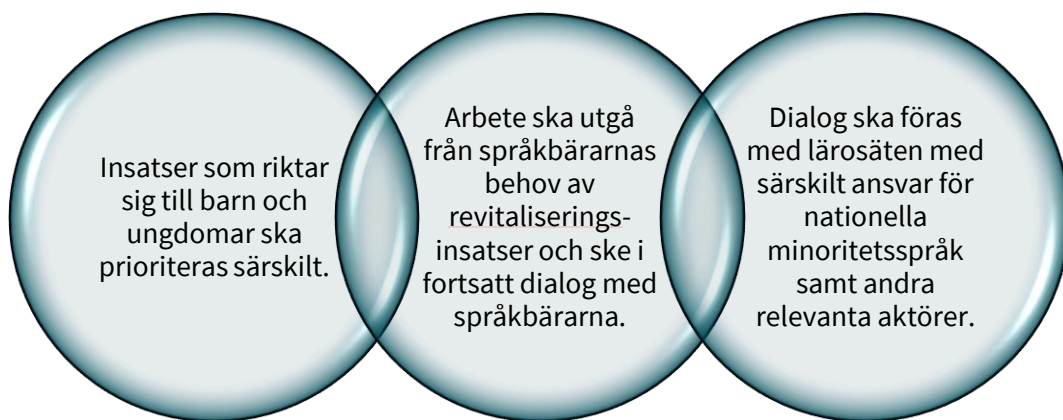
Regeringen beslutade den 16 december 2021 att ge Institutet för språk och folkminnen (Isof) i uppdrag att ansvara för språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib under perioden 2022–2024. Uppdraget ska genomföras med utgångspunkt i de förslag som myndigheten tidigare redovisat (Ku2019/00160, Ku2019/01708).

Språkcentrumen ska aktivt främja och stimulera ökad användning av de nationella minoritetsspråken i samhället, bistå med sakkunskap, utveckla metoder för att stärka enskildas förutsättningar att bruka och återta språken samt sprida kunskap om revitalisering. Insatser som riktar sig till barn och ungdomar ska prioriteras särskilt. Språkcentrumens arbete ska utgå från språkbärarnas behov av revitaliseringsinsatser och ske i fortsatt dialog med språkbärarna.

I genomförandet av uppdraget ska Isof föra dialog med lärosäten med särskilt ansvar för nationella minoritetsspråk (Lunds universitet, Stockholms universitet, Södertörns högskola och Umeå universitet) samt andra relevanta aktörer.

Figur 1. Språkcentrumens uppdrag.

Figur 2. Utgångspunkter för språkcentrumens uppdrag.

I uppdraget ingår också att, i dialog med Sametinget, ta fram indikatorer som gör det möjligt att följa minoritetsspråkens utveckling över tid.

I delredovisningen, det vill säga i detta dokument, ska Isof redovisa hur verksamheten bedrivs och vid behov lämna förslag till Regeringskansliet.

Isof ska lämna en delredovisning senast den 31 december 2023 och en slutredovisning senast den 1 mars 2025.

Uppdragets olika faser

Planering och inrättande

Isofs arbete med att ansvara för språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romska³ har genomgått flera faser under verksamhetens första två år, 2022 och 2023. Verksamheten har först och främst haft en planeringsfas, som inleddes i samband med att Isof fick uppdraget i regleringsbrevet i december 2021. Under planerings- och inrättandefasen som framför allt pågick under 2022, låg fokus på att rekrytera personal till språkcentrumen, inrätta styrgrupper och påbörja planeringen av aktiviteterna.

Etablering

I slutet av 2022 var huvuddelen av rekryteringarna klara och verksamheten övergick till en etableringsfas där språkfrämjarna på allvar kunde inleda arbetet med aktiviteter och projekt med utgångspunkt i uppdraget. Den huvudsakliga prioriteringen under 2023 har, förutom de konkreta projekten, varit att inhämta synpunkter och behov från de nationella minoriteterna genom en omfattande behovsinventering. I samband med detta genomförde språkfrämjarna fysiska och digitala möten med språkbärare i hela landet för att få en helhetsbild av språkbärarnas behov, samt synpunkter och förväntningar på de nyetablerade språkcentrumen. Under 2023 inleddes på varje språkcentrum en mängd projekt. Flera av dessa löper även under 2024 medan andra avslutades under 2023.

Arbete med verksamhetsplanering, inrättande och etablering har ofta skett parallellt, och det går därför inte att dra skarpa gränser mellan de tre faserna. De insatser som startade under inrättandefasen, som verksamhetsplanering, samråd och behovsinventeringar, har fortsatt under 2023 eftersom de också utgör en del av språkcentrumens löpande arbete. För att ge en mer överskådlig bild av verksamhetens första två år presenteras dock det arbete som utförts under planerings- och inrättandefasen under 2022 i avsnittet *Planering och inrättande av språkcentrum*. Etableringsfasen under 2023, då verksamheten på språkcentrumen för finska, jiddisch, meänkieli och romska kommit igång, presenteras i avsnittet *Etableringsfasen – den pågående verksamheten*.

³ Isof använder benämningen romska, eftersom den är anpassad till det svenska språkssystemet. Romani chib och romani är andra vanliga benämningar.

Indikatorer för uppföljning av språkens utveckling

Parallellt med inrättandet av de fyra språkcentrumen har Isof arbetat med den andra delen av regeringens uppdrag; att ta fram indikatorer för att följa de nationella minoritetsspråkens utveckling över tid. Det arbete som utförts i denna del av uppdraget redogörs för i avsnittet *Uppdraget att ta fram indikatorer*.

Planering och inrättande av språkcentrum

I detta avsnitt beskrivs mer ingående de olika delarna av arbetet under planerings- och inrättandefasen av språkcentrumen, som framför allt pågick under 2022. Fokus under den första fasen lades på samråd och interna samtal och analys, samt en översiktlig planering för hur verksamheterna skulle bemannas. I denna fas skedde rekryteringen av medarbetare och arbetet med att hitta lokaler för språkcentrumen. Tillsättningen av styrgrupper prioriterades också eftersom den mer detaljerade verksamhetsplaneringen förutsatte insyn och dialog.

Samråd och dialog

Inför etableringen av nationella språkcentrum har det varit viktigt för Isof att på ett tidigt stadie genomföra samråd med språkbärare för att diskutera språkcentrumens verksamhet.

Som nämnts ovan ingår det i Isofs uppdrag att föra dialog med olika relevanta aktörer, bland andra Sametinget och de lärosäten som har särskilda uppdrag kring de nationella minoritetsspråken. Dialog har förts med ett stort antal statliga myndigheter, kommuner och lärosäten, både i relation till språkcentrumens verksamhet generellt och i förhållande till Isofs uppdrag att ta fram indikatorer för att mäta minoritetsspråkens utveckling.

Vid samråden har verksamhetens innehåll diskuterats och det har funnits möjlighet för olika aktörer att lyfta önskemål och bidra med kunskaper och erfarenheter som rör de enskilda språkens förutsättningar och behov. Nedan återges översiktligt de olika formerna av samråd och dialog som bedrivits under perioden 2022–2023 som berör språkcentrumens verksamhet, och vad som huvudsakligen kommit fram i dem. Resultatet från de samråd som hållits om uppdraget att ta fram indikatorer redovisas dock i avsnittet *Uppdraget att ta fram indikatorer*.

Samråd med organisationer och föreningar

Under våren 2022 hölls de första samråden med riksorganisationerna för finska, jiddisch, meänkieli och romska. Det huvudsakliga syftet med de inledande samråden var i huvudsak att diskutera två frågor: vilken verksamhet språkcentrumen skulle bedriva samt hur minoriteterna skulle ges möjlighet till inflytande i verksamheten. Man inhämtade också synpunkter på styrgruppernas sammansättning och ansvar.

När det gällde styrgruppernas kompetens fanns det några krav som lyftes fram av samtliga riksorganisationer, nämligen att styrgruppen som helhet behöver ha en bred kompetens och innefatta både yngre och äldre personer. Vidare poängterade man att ledamöterna i styrgrupperna behöver ha kunskap om revitalisering och förståelse för och om den nationella minoriteten, samt ha en god förankring bland språkbärare. Riksorganisationerna för meänkieli och romska påpekade också att styrgruppen behöver ha kunskap om de olika varieteterna eller dialekterna. De romska organisationerna påpekade att det är angeläget att de som ska ingå i styrgruppen har kunskap om myndighetsarbete. Organisationerna för jiddisch uttryckte en viss oro över att jiddischtalande inte skulle komma att få tillräcklig insyn i språkcentrumets arbete och att förankring och insyn är mycket viktigt för minoritetens tillit.

När det gällde inriktningen på språkcentrumens verksamhet var några gemensamma önskemål från organisationerna att språkcentrumen ska arbeta för att nå ut till barn och unga och att de ska fokusera på att sprida kunskap om språken och de nationella minoriteterna i samhället. Vidare var en gemensam ståndpunkt att man önskade ett tätt samarbete mellan språkcentrumen och organisationerna. Riksorganisationerna för jiddisch och romska lyfte särskilt fram värdet av internationella kontakter och att språkcentrumen ska ha ett helhetstänk där målet är att främja både språket och kulturen.

Öppna samråd

Isof har vid flera tillfällen under perioden arrangerat öppna samråd, vilket innebär att alla språkbärare välkomnas att lämna synpunkter. De öppna samråden har delvis skett via webbformulär där språkbärare anonymt har kunnat lämna sina synpunkter och önskemål.

Öppna samråd 2022

Under våren 2022 var huvudfrågorna i de öppna samråden styrgruppernas roll och ansvar samt språkcentrumens uppdrag och verksamhet. De synpunkter som kom fram stämde överlag väl överens med det organisationerna framförde. Dessutom framkom önskemål om att styrgrupperna skulle ha akademisk och pedagogisk kompetens för att kunna verka som ambassadörer för språkcentrumen i offentliga sammanhang.

I det öppna samrådet för romska lyfte man fram att samtliga dialekter bör vara representerade och i samrådet för meänkieli poängterades dessutom att det är bra att ha någon representant i styrgruppen som är språkbärare men som inte talar meänkieli eller dess varieteter. När det gäller vilken verksamhet språkcentrumen borde ha, sammanfaller synpunkterna mycket med de som riksorganisationerna lyfte fram. I samråden fördes det fram att det är viktigt att det finns en bred kompetens på centrumen som innefattar också pedagogisk och digital kompetens, att språkcentrumen bör prioritera barn och unga, utveckla metodstöd och höja kunskapen och synligheten för språken. Under det öppna samrådet för romska framkom också att det fanns en viss oro för att det revitaliseringsarbete som de romska föreningarna redan utför ska hamna i skymundan när ett språkcentrum i romska etableras. Man påpekade också att det var viktigt att den verksamhet som bedrivs på språkcentrum styrs utifrån språkbärarnas behov, inte myndighetens.

Öppna samråd 2023

Öppna samråd under våren 2023

Alla fyra språkcentrum höll öppna samråd under våren 2023. I samband med dessa möten fick deltagarna en uppdatering om verksamheten på respektive språkcentrum men också i förhållande till uppdraget att ta fram indikatorer. Under samråden fördes en mängd olika frågor upp för diskussion.

Någonting som diskuterades under alla fyra samråd var dock önskemålet om att språkcentrumen ska arbeta för språkens synlighet i samhället samt för att skapa fler språkmiljöer. För jiddisch diskuterades språkcaféer, och behovet av att stötta de aktörer som vill anordna sådana verksamheter. Det lyftes att avspända, inkluderande miljöer kan skapa intresse hos unga att använda språket och för andra att börja lära sig det. På samrådet för meänkieli talades det om berättarcaf er som hålls bland annat i Pajala och Luleå och som allt fler, framför allt unga tjejer, visar intresse för. Detta kan vara en del i att upphäva språkspärrar och synliggöra språket.

I samrådet för romska talades det om behovet av nätverk f r de som arbetar med att revitalisera språket på olika sätt, t.ex. modersmålslärare och samordnare på kommuner. Dessa  r ofta isolerade och behöver stöd av andra med samma uppdrag.  nskem l om att språkcentrumet ska anordna symposium f r modersmålslärare framfördes. Deltagarna i samrådet efterfrågade en fortsatt kunskapsspridning riktad mot kommuner och skolor, bland annat om det romska språkets olika dialekter.

 ppet samråd via webbformulär under hösten 2023

H sten 2023 genomfördes ett öppet samråd via webbformulär där önskemål gällande hur språkcentrumen bäst kan bidra till revitalisering av språket efterfrågades. Deltagarna ombads även ge återkoppling på pågående projekt. Totalt inkom 73 svar till enkäten. 12 av respondenterna hade kommit i kontakt med språkcentrumens

verksamhet generellt, 29 med jiddisch, 10 med romska, 9 med finska och 6 med meänkieli. 14 respondenter hade inte kommit i kontakt med något språkcentrum men hade hört talas om dem, och 8 hade varken kommit i kontakt med dem eller hört talas om dem. Några respondenter valde flera alternativ.

Många respondenter har kommit i kontakt med språkcentrumen genom att de deltagit i ett evenemang eller föredrag som anordnats av språkcentrum. Andra kontaktvägar har varit Isofs webbplats, information från den organisation respondenten är med i eller eget engagemang eller arbete. Ytterligare några hade fått kännedom om verksamheten via vänner eller familj eller via information från annan myndighet. Svaren visar även på en variation i respondenternas bakgrund – från engagerade minoritetsrepresentanter, samordnare och kulturutövare till intresserade privatpersoner.

Generellt kan man säga att enkätsvaren visar på en stor mångfald bland synpunkterna kring språkcentrumen. Många respondenter är positiva och ger konstruktiva förslag, en del är mer kritiska. De positiva kommentarerna visar att många respondenter har bra erfarenheter av de projekt som språkcentrumen bedrivit och den kontakt de haft med språkcentrumen. Den kritik som inkommit handlar primärt om att respondenter ännu inte sett konkreta resultat eller att det finns ett bristande förtroende för att språkcentrumen har tillräckligt med resurser för att genomföra sitt uppdrag. Några respondenter lyfte också att verksamheten måste utvärderas och att det behövs mer informationsspridning och synlighet.

Även om synpunkterna varierar framträdde vissa områden som särskilt viktiga för många. Språkcentrumens roll som kunskapsspridare upplevdes vara central, då flera respondenter uttrycker en önskan om att språkcentrum ska fortsätta hålla föreläsningar, föredrag, seminarier, utbildningar m.m. för att sprida kunskap om de nationella minoritetsspråken både bland allmänheten och bland språkbärarna. Vissa respondenter vill också att språkcentrum ska jobba med kartläggning av läget för språken och fortsatt behovsinventering.

Många respondenter lyfte fram att språkcentrum bör vara en inrättning som stöttar föreningarnas verksamhet, sprider information om projekt och sätter olika aktörer (föreningar, skolor, universitet) i kontakt med varandra. Enstaka respondenter ville att språkcentrum ska vara en mer aktiv organisatör av språkfrämjande aktiviteter så som föreläsningar, film, teater, kurser och olika typer av aktiviteter för olika åldrar. Men majoriteten av svar som föreslår en mer aktiv roll för språkcentrum handlar om att man vill att de ska inta en utbildande roll, dvs. anordna kurser och utbildningar i och om språket, samt agera som kunskapsspridare och inspiratör. Vidare föreslås att språkcentrum ska utbilda lärare, myndigheter, kommuner och andra aktörer om de nationella minoriteterna. Några respondenter önskar att språkcentrum ska ta fram läromedel eller pedagogiska material, alternativt att de ska samarbeta med förlag i

detta syfte. Även lättillgängliga resurser för språkinläring online efterfrågas. Några respondenter lyfter fram behovet av att skapa mötesplatser, t.ex. för modersmåselever.

Många av förslagen lyfter barn och unga i fokus. Framför allt uttrycks önskemål om att språkcentrum ska ordna kurser och utbildningar för barn och unga samt utbilda pedagoger och lärare. Det efterfrågas även att språkcentrum ska anordna aktiviteter och arbeta aktivt och kunskapsspridande för att inspirera barn och unga att lära sig språket, alternativt stötta eller finansiera föreningars arbete med barn och unga. Vissa förslag kretsar också kring en mer språkvårdande roll, som att språkcentrum ska ge ut parlörer och erbjuda språklig hjälp.

Dialog med lärosäten

Våren 2022 höll Isof samråd med de lärosäten som har nationella uppdrag för de nationella minoritetsspråken. De som deltog var Lunds universitet (jiddisch), Stockholms universitet (finska), Södertörns högskola (romska) och Umeå universitet (meänkieli och samiska). I samrådsmötet förde lärosätena fram att de önskade etablera ett forum för regelbunden kontakt mellan dem och språkcentrumen. De betonade också att språkcentrumen borde ha minst en revitaliseringsexpert knuten till sig som skulle fungera som en länk mellan verksamheterna och som inom ramen för språkcentrumens verksamhet och vid behov skulle kunna ge tillfälliga uppdrag till externa forskare. Annat önskemål som lyftes fram var att det i styrgrupperna skulle ingå representanter med vetenskaplig anknytning.

Dialog med minoritetssamordnare

Isof anordnade under våren 2022 också ett digitalt samråd för minoritetssamordnare för finska och meänkieli i de kommuner som ingår i förvaltningsområdena för dessa språk. En del av de samordnare som deltog hade dock ansvar även för jiddisch och romska. Samordnarna betonade behovet av metodstöd för olika typer av revitaliseringsprojekt så att de i sin tur kan hjälpa aktörer inom t.ex. förskola och skola att arbeta språkstödjande. Samordnarna lyfte också fram att de önskar hjälp att skapa nätverk för att kunna utbyta erfarenheter med varandra. Några utmaningar man såg i förhållande till språkcentrumens nationella uppdrag var att förhållandena för språkens revitalisering skiljer sig åt i olika delar av landet och att språkcentrumens arbete därför måste täcka många olika slags behov.

Språkcentrumen har fortsatt haft möten och dialoger med samordnarna. Språkcentrum finska har exempelvis skapat ett digitalt nätverk för samordnare med regelbundna träffar. Språkcentrumet anordnade även en konferens för samordnare på förvaltningsområdet för finska, i samarbete med Finlands ambassad, Finlandsinstitutet, Finlandsinstitutets nationella resursbibliotek för finska,

Sverigefinska ungdomsförbundet och Sverigefinska riksförbundet. Under 2024 kommer samarbetet att fortsätta med fokus på erfarenhetsutbyte, informationsöverföring och eventuell koordinering av gemensamma aktiviteter.

Dialog med myndigheter och andra relevanta aktörer

Språkcentrumen har under arbetets gång haft dialog med andra myndigheter som har uppdrag som rör de nationella minoriteterna.

I mars 2023 hade samtliga språkcentrum ett digitalt möte med Samiskt språkcentrum, i syfte att bland annat få mer insyn i hur Samiskt språkcentrum arbetar med olika revitaliseringsprojekt. Under mötet presenterade Samiskt språkcentrum några olika projekt, både sådana som man ansåg lyckade och sådana där det funnits utmaningar. Språkcentrumen på Isof presenterade några projektidéer för respons och samtal kring dem.

I april träffade samtliga språkcentrum Kungliga biblioteket (KB) samt resursbiblioteken för de fyra språken: Judiska biblioteket i Stockholm (jiddisch), Nordkalottbiblioteket i Övertorneå (meänkieli), Finlandsinstitutets bibliotek i Stockholm (finska) och Romskt resursbibliotek till Malmö (romska), på en heldagsworkshop i KB:s lokaler i Stockholm. Under workshoppen diskuterades hur samarbeten med språkrevitalisering i fokus skulle kunna se ut mellan språkcentrumen och biblioteken. I augusti samma år hölls ett nytt möte med de fyra språkcentrumen, KB och resursbiblioteken. Temat på mötet var insatser för läsfrämjande och vilka roller respektive myndighet ska ha i det arbetet.

Ett möte hölls också med Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) i vilket avdelningschefen och enhetscheferna på avdelningen för nationella minoriteter och svenskt teckenspråk deltog. Under mötet diskuterades myndigheternas olika uppdrag och möjligheter till samarbete.

Under våren träffade samtliga språkcentrum Skolverket och Folkbildningsrådet på digitala möten. Mötet med Skolverket hade läromedel som tema. Bristen på läromedel och pedagogiskt material är något som tagits upp som en prioriterad fråga för alla fyra minoriteter under behovsinventeringen. Under mötet fördes diskussioner om myndigheternas olika roller i förhållande till framtagande av läromedel och språkrevitaliserande pedagogiskt material. Temat för mötet med Folkbildningsrådet var vuxenutbildning, där behovet av olika slags utbildningar togs upp. Folkbildningsrådet presenterade folkhögskolornas och studieförbundens möjligheter inom språkrevitaliseringen. Språkcentrumen har även bistått Skolverket i samband med Skolverkets arbete med förslag på nya ämnesplaner.

Hösten 2023 anordnade språkcentrumen möten med relevanta aktörer inom området med syfte att diskutera frågor knutna specifikt till respektive språk.

Språkcentrum finska har fört samtal med olika lärosäten så som Stockholms universitet, Umeå universitet, Högskolan Dalarna, Luleå tekniska universitet samt folkhögskolor och studieförbund. Språkfrämjarna har även hållit egna presentationer på olika evenemang och utbildningar vid Stockholms universitet och Umeå universitet. Språkcentrum finska har även skapat kontakter med kommuner och regioner. I Finland har språkcentrumet etablerat samarbete med Niilo Mäki Institutet för att anpassa institutets specialpedagogiska metod *Lukumummit ja -vaarit* (Läsmormor och -morfar) till sverigefinska förhållanden. Språkcentrumet har även haft dialog med den i Finland verksamma föreningen Språkambassadörer för eventuella samarbeten.

Språkcentrum meänkieli har etablerat kontakter med kommuner och regioner som arbetar med frågor gällande meänkieli. Språkcentrumet har även haft dialog med forskare på Umeå universitet och Uppsala universitet för att förankra revitaliseringsinsatserna i aktuell forskning samt utbildningssamordnare som Umeå universitet, folkhögskolor och studieförbund för att planera eventuella samarbeten inom språkrevitalisering. Språkcentrumet har etablerat kontakt med Samiskt språkcentrum som har ett av sina säten i Kiruna. Språkcentrumet har likaså haft samarbeten internationellt med Kainun Institutti – Kvensk institutt i Norge som har besökt språkcentrumet i Övertorneå och bjudit språkcentrumet på besök våren 2024 för att presentera sin verksamhet. Språkcentrum meänkieli har också varit i Finland på ett översättarseminarium i Tavastehus med ett föredrag om språkrevitalisering av meänkieli och dess varieteter.

Språkcentrum romska har haft möten med flera kommuner och regioner som har uppdrag inom romsk inkludering. Språkcentrumet har även fört samtal bland annat med Sveriges museum om Förintelsen, Socialstyrelsen, Region Stockholm, Södertörns högskola och Länsstyrelsen i Stockholms län. Vidare har språkcentrum romska etablerat kontakter med Mångkulturellt centrum i Botkyrka, resursbiblioteken för romska och finska, biblioteket i Östersund, Polarbibblo, Utbildningsstyrelsen i Helsingfors samt modersmåls lärare och läromedelsförfattare i Jyväskylä, Riihimäki och Helsingfors i Finland. Språkcentrumet har även varit i kontakt med forskare och aktörer internationellt, bland annat med The University of Texas (Austin, USA), Romendar romenge (Rioja, Spanien) Romano Centro (Wien, Österrike) och The OSCE Contact Point for Roma and Sinti Issues (Warsawa, Polen).

Språkcentrum jiddisch har samarbetat kring seminarier och andra evenemang för jiddischintresserade med Lunds universitet och Paideia folkhögskola samt med jiddischforskare och experter från Australien, Israel och USA. Språkcentrumet har också deltagit vid jiddischkonferenser anordnade av University College London respektive Johns Hopkins University. Språkcentrumet har också byggt upp kontakt med institut, forskare, lärare och experter från olika delar av världen såsom Yung Yidish (Tel Aviv, Israel) och Kadimah (Melbourne, Australien). Språkcentrum jiddisch

har vidare träffat exempelvis utredningen *Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige* och samarbetat med Judiska museet i Stockholm samt Judiskt kunskapscenter i Malmö.

Dialogerna med andra myndigheter med uppdrag inom nationella minoriteter har varit betydelsefulla för språkcentrumens utvecklingsarbete. Språkcentrumens roll inom språkrevitaliseringen och avgränsningarna till de andra myndigheternas uppdrag och verksamhet har konkretiserats. En närmare precisering av vad rollen som språkfrämjare är och bör vara har också utvecklats under processens gång. Ett behov av en samordnande roll har uppkommit i flera samtal, eftersom flera myndigheter har uppdrag inom samma målgrupp och alla vill hitta sin egen roll inom samma arena utan att göra överlappande arbete.

Språkcentrumens etablering inom myndighetens organisation

Statligt huvudmannaskap

I samband med uppdraget att utreda formerna för inrättandet av språkcentrum 2019 (Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK) gjordes bedömningen att ett statligt huvudmannaskap innebär stora fördelar för språkcentrumens arbete för revitalisering av de nationella minoritetsspråken. Detta var också den synpunkt som kom fram i samråden med minoriteterna under utredningens gång. En offentlig basfinansiering, trygghet och organisatorisk stabilitet som inte är personbunden utgör goda förutsättningar för hållbar kompetensförsörjning.

Skyldigheten att aktivt främja de nationella minoritetsspråken är reglerad utifrån åtaganden som den svenska staten gjort via internationella konventioner (ramkonventionen och den europeiska språkstadgan). Detta innebär att det allmänna har ett stort ansvar för de stabila strukturerna som skapar förutsättningar för ett långsiktigt revitaliseringsarbete för de nationella minoritetsspråken. Organisationer och föreningar har varit och är viktiga i det praktiska revitaliseringsarbetet och språkcentrumen har under de första två åren inriktat sitt arbete mot insatser som syftar till att stärka organisationernas och föreningarnas arbete.

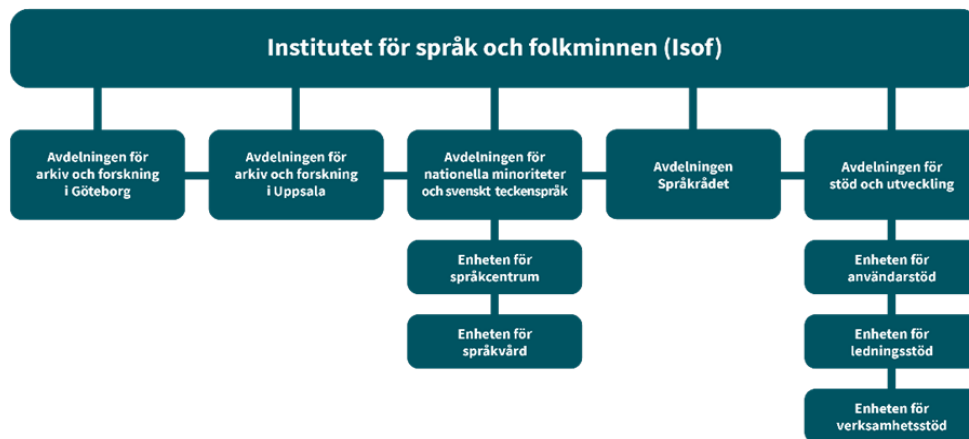
Språkcentrum del i en ny organisationsstruktur

Inrättandet språkcentrumen medförde behov av förändringar av olika delar av Isofs organisation. Från och med januari 2022 är de fyra språkcentrumen placerade under en nybildad avdelning med ansvar för nationella minoriteters språk och kultur samt svenskt teckenspråk. Avdelningen är indelad i två enheter med varsin enhetschef. Den ena enheten har ansvar för språkvården i finska, jiddisch, meänkieli och romska samt i

svenskt teckenspråk, och den andra enheten består av de fyra språkcentrumen vars huvudfokus ligger på språkrevitaliserande insatser.

En viktig del av de interna diskussioner som förts under planerings- och inrättandefasen var hur språkcentrumen och Isofs pågående verksamhet skulle integreras, samt hur språkcentrumens roll och ansvar skulle avgränsas mot och samverka med befintlig verksamhet vid Isof.

Figur 3. Språkcentrum i Isofs organisationsschema.

Språkcentrumens samarbete med Isofs övriga verksamhet

Som framgår av regeringens handlingsprogram för främjande av de nationella minoritetsspråken är livskraften för språken, avhängigt ett brett angreppssätt. Språkvården har central betydelse för bevarandet och utvecklingen av de nationella minoritetsspråken, och därmed förutsättningarna för språkens revitalisering. Syftet med att placera språkcentrumen som en integrerad del av Isofs övriga språkarbete var att tillvarata den samlade kompetens som finns på myndigheten. Det möjliggör ett tvärdisciplinärt arbetssätt för att stärka de nationella minoritetsspråken. Mot bakgrund av det ovan nämnda planerades arbetet så att språkfrämjarna redan under inrättandefasen arbetade i nära samarbete med språkvårdare, språkteknologer och de som arbetar med språkteknologi, arkiv, terminologi, kulturvetenskap, språkpolitik, språkvetenskap mm. för att formulera gemensamma utgångspunkter för arbetet.

Samarbete med språkvården

Ett av områdena för samarbete inom Isof är det arbete som utförs med språkvården i finska, jiddisch, meänkieli och romska⁴. Språkvårdarnas och språkfrämjarnas arbete

⁴ Språkvård i de nationella minoritetsspråken har bedrivits på Isof sedan 2006 när myndigheten bildades som en sammanslagning av olika verksamheter. Språkvård i finska har bedrivits sedan 1975 inom ramen för Sverigefinska språknämnden men flyttades alltså 2006 över till Isof och blev en del av den offentligt

ligger i vissa delar nära varandra. Medan språkvårdarnas arbete har stort fokus på korpusvård, dvs. rådgivning om språken, lexikaliskt och terminologiskt arbete samt utåtriktat arbete i anslutning till detta har språkfrämjarna ett bredare uppdrag där insatserna för språkrevitalisering står i fokus. Den del av språkvården som arbetar med ord- och grammatikvård är av särskild vikt för de nationella minoritetsspråk som ännu inte är standardiserade, det vill säga de som saknar en skriven standardnorm. För samtliga språk behövs dock ett kontinuerligt arbete med att utveckla ny terminologi och för vissa språk framtagande av en grundläggande grammatisk beskrivning.

För att de nationella minoritetsspråken ska vara levande och kunna användas inom områden så som sjukvård, skola och offentlig förvaltning behövs en enhetlig och specialiserad terminologi. Språkfrämjarna och språkvårdarna har regelbundna möten där man diskuterar gemensamma projekt. Ett exempel på ett pågående samarbetsprojekt för språkvårdarna och språkfrämjarna i romska är en utställning av romska språket som ska distribueras till bibliotek i hela landet (se s. 56). Språkcentrum meänkieli och språkvården har gemensamma konton på Instagram och Facebook för att sprida kunskap om meänkieli och dess varieteter samt om Isofs verksamhet. Språkcentrum jiddisch och språkvården anordnar jiddisch språkseminarier tillsammans. Språkvården i finska och meänkieli anordnar språkvårdsseminarier i samarbete med Språkcentrum finska respektive Språkcentrum meänkieli. Även i det löpande arbetet finns ett kontinuerligt samarbete där språkvårdarna bistår språkcentrumen med t.ex. översättningar och korrekturläsning av material. De två enheterna samarbetar även kring en gemensam webbplats.

Samarbete med språkteknologer

De digitala arenorna har blivit allt viktigare för språkens användning. En stor del av språkanvändningen i samhället sker numera digitalt, inte minst använder barn och unga många digitala kanaler i sin kommunikation. Om de nationella minoritetsspråken ska fortsätta att vara levande språk i samhället, såsom minoritetspolitikens mål är formulerat, behöver de vara möjliga att använda digitalt på samma sätt som svenska. Mot bakgrund av det är de nationella minoritetsspråkens digitala tillgänglighet grundläggande för revitaliseringen. För flera av språken behövs insatser som bygger upp eller stärker den språkliga infrastrukturen. Det kan t.ex. handla om insamling och dokumentation för att ta fram språkteknologiska resurser som rättstavningsprogram.

Utöver de språkteknologer på Isof som på olika nivåer arbetar med att förbättra förutsättningen för digital tillgänglighet, har det också inrättats en tjänst inom språkcentrumens resursteam för en språkteknolog som ska ha särskilt fokus på att

finansierade språkvården. Språkvård i romska etablerades 2007. Språkvården i jiddisch etablerades 2014 och för meänkieli 2018 genom att en språkvårdare i respektive språk anställdes.

möjliggöra och utveckla språkteknologiska resurser för revitalisering av språken. Det finns ett pågående arbete med att samla och bearbeta språkmateriel på de nationella minoritetsspråken för att konstruera korpusar som sedan kan användas för vidareutveckling av språkteknologi och forskning inom de nationella minoritetsspråken.

Vidare pågår ett arbete med att ta fram språkmodeller för meänkieli och romska (arli) som ska utgöra grund för övrig språkteknologisk infrastruktur som t.ex. stavningskontroll, grammatisk analys och språkspecifika tangentbord. Utöver det har det påbörjats ett mindre pilotprojekt med syfte att ta fram talspråksmodeller för nationella minoritetsspråk som t.ex. kan användas inom automatisk taligenkänning.

Samarbete med terminologer

Etablerandet av språkcentrumen har också resulterat i behovet av att arbeta med olika termer och begrepp. Inom terminologiarbetet arbetar man bland annat med begrepp relaterade till språkrevitalisering och nationella minoritetsspråk. Exempel på sådana begrepp är språkfrämjare, språkbärare och språkrevitalisering.

Terminologiarbetet utgår från svenska begrepp och resultatet blir därför svenska termer och definitioner. Dessa kommer att ligga till grund för arbetet med att tillföra termer på de nationella minoritetsspråken och svenskt teckenspråk. Språkcentrumen kommer att involveras som sakkunniga vid vissa termutredningar, och samtliga medarbetare har därför fått en introduktion till terminologiarbete med målet att höja den terminologiska kompetensen bland språkfrämjarna. Resultatet av detta arbete kommer att publiceras på webben och i Rikstermbanken i form av en Isof-termlista och förhoppningen är att man ska kunna sprida termlistan till andra aktörer som arbetar med språkrevitalisering.

Samarbete med forskningsarkivarie

När det gäller arkivfrågor har språkfrämjarna deltagit i två utbildningstillfällen. Det första handlade om intervjumetoder och om myndighetens arbete med dokumentationen av romska. Det andra tillfället var en heldagsworkshop på temat dokumentation och arkivering. I utbildningens innehåll ingick föredrag om intervjuteknik, hur man sammanställer frågelistor för dokumentation samt om arkivering. Även Isofs arkivsamlingar och sök teknik samt om regler för etik och sekretess behandlades.

Samarbete med övriga avdelningar på Isof

Inom Isof finns kompetens inom t.ex. namnvård, dialekter, arkiv och folkminnen. Frågor som berör ortnamn, bevarandet av dialekter och arkivfrågor är områden som utgör en del av revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken. Språkcentrum

finska är placerat i myndighetens lokaler i Uppsala. Isof har inom ortnamnsområdet expertkompetens inom finskugriska språk och samlingar av material som rör de nationella minoriteterna både i Uppsala och Göteborg, samt i de arkiv som finns i Lund och Umeå. Språkcentrumen har haft löpande samarbete med arkiv- och forskningsavdelningarna i Göteborg och Uppsala och gjorde ett längre besök på Isofs avdelning i Göteborg under hösten 2023 för att planera och koordinera sitt arbete. Samarbetet med Isofs befintliga stödverksamheter så som kommunikation, webbutveckling, administration, ekonomi, diarieföring och juridik har också varit viktigt för att möjliggöra att driva verksamheten i linje med exempelvis statens riktlinjer för demokrati och god förvaltningssed.

Rekryteringen till språkcentrumen

Bemanningen på språkcentrumen består i december 2023 av tre språkfrämjare i finska, fyra språkfrämjare i meänkieli varav en har ett utökat ansvar som verksamhetsledare, tre språkfrämjare i jiddisch och tre språkfrämjare i romska varav en har ett utökat ansvar som verksamhetsledare. Språkcentrum för jiddisch och romska är placerade i Isofs lokaler i Stockholm, språkcentrum för finska är förlagt till Isofs lokaler i Uppsala medan språkcentrum för meänkieli finns på två orter; två språkfrämjare i Kiruna samt två språkfrämjare i Övertorneå. Utöver dessa medarbetare har Isof rekryterat en webbkommunikatör och förstärkt sina stödfunktioner för att kunna hantera det utvidgade uppdraget.

Språkfrämjare – en ny tjänstetitel

Språkfrämjare är en ny tjänstetitel som Isof tog fram under planeringsfasen mot bakgrund av att språkcentrumens uppdrag och arbetssätt skiljer sig från språkvårdarnas. Den kravprofil som sattes samman inför rekryteringen av språkfrämjarna var ett viktigt resultat av de samråd som Isof anordnade både inför etablerandet av språkcentrumen och efter att styrgrupperna tillsatts. Även de referensgrupper som redan fanns inom språkvården i de nationella minoritetsspråken var med och diskuterade vilken kompetens som var nödvändig för att språkcentrumen skulle kunna utföra sitt uppdrag.

Det som prioriterades i kravprofilerna var att språkfrämjarna skulle ha högskoleutbildning eller motsvarande kunskaper och att de skulle ha goda kunskaper i respektive språk samt i svenska språket. Meriterande var bland annat kunskap och erfarenheter om revitalisering och mänskliga rättigheter samt erfarenhet av att arbeta i offentlig sektor. Erfarenhet av att arbeta med pedagogik eller kommunikation bedömdes också som meriterande.

Att rekrytera personal med god kompetens i de aktuella språken, och som också har den formella kompetensen i form av akademiska meriter och erfarenhet av att arbeta inom offentlig sektor, innebär en utmaning. Att vara en del i att inrätta en ny

verksamhet ställer ytterligare krav på stor initiativförmåga, samarbetsförmåga och kommunikativt arbetssätt. I inrättandefasen har det krävts mycket utåtriktat arbete och möten med språkbärare som har olika behov och erfarenheter, vilket ställer krav på stor lyhördhet från språkfrämjarnas sida. Det gör att kraven som ställs blir väldigt specifika och urvalet av potentiella sökande relativt snävt. När det gäller romska handlar det dessutom om att hitta sökande som talar specifika romska dialekter, vilket begränsar urvalet ännu mer. Allt detta sammantaget har gjort att rekryteringen dels tagit tid, dels krävt stor noggrannhet och transparens.

Ett resursteam har inrättats

På avdelningen för nationella minoritetsspråk och svenskt teckenspråk har även ett resursteam inrättats som samarbetar med språkfrämjarna och språkvårdarna och som deltar i arbetsuppgifter och projekt som förekommer vid avdelningen. Resursteamet består av en forskningsarkivarie, en språkvårdare med inriktning mot flerspråkighet, en språkpolitisk utredare, en terminolog, en språktechnolog och en revitaliseringsexpert. Resursteamet har bland annat som uppgift att följa forskningen inom ämnesområdet och bistår språkcentrumens arbete med att utveckla metoder för språkrevitalisering. Vidare bidrar resursteamet till en fortlöpande analys av det arbete som sker på språkcentrumen samt till det vetenskapliga och operativa samarbete som utförs såväl inom Isof som externt. En av resursteamets uppgifter är att bidra med språkvetenskaplig förankring i det arbetet som sker på språkcentrumen samt utgöra en länk mellan den forskning som bedrivs på lärosätena och det metodstöd som utarbetas på Isof och bland språkfrämjarna. I slutänden ska arbetet ge stöd åt de organisationer och föreningar som arbetar med revitaliseringsprojekt runt om i landet samt bidra till ett långsiktigt och vetenskapligt grundat sätt att arbeta med språkrevitalisering.

Under 2022 och 2023 har resursteamet bland annat bistått med intern kompetensutveckling för språkfrämjarna samt med framtagande av material för språkcentrumens externa informationsmöten, konferenser och annan utåtriktad verksamhet. Resursteamet har vidare deltagit i planeringen av olika projekt och aktiviteter samt bistått språkcentrumens interna arbete med att ta fram vision och verksamhetsplanering framåt. Resursteamet har även fakta- och språkgranskat texter utifrån exempelvis kulturvetenskaplig och kulturhistorisk samt språkvetenskaplig och samhällsvetenskaplig expertis. Medarbetare från resursteamet har vidare deltagit i panelsamtal om revitalisering, medverkat i media samt initierat och påbörjat forskningsprojekt samt hållit föredrag. I arbetet har också ingått handledning av ett examensarbete för masterexamen i lingvistik vid Uppsala universitet med inriktning mot revitaliseringsprojekt som genomförts av ungdomar.

Språkcentrumens geografiska placering

Den geografiska placeringen av språkcentrumen har genomförts utifrån förslagen i språkcentrumutredningen. I utredningen gjordes en avvägning av för- och nackdelar med att placera samtliga språkcentrum på ett och samma ställe och i anslutning till Isofs övriga verksamhet, mot värdet av att placera språkcentrum utanför Stockholmsområdet och så nära språkbärare som möjligt.

Språkcentrum meänkieli i Kiruna och Övertorneå

Språkcentrum för meänkieli är fördelat på två orter; ett kontor är placerat i Kiruna och ett i Övertorneå. Båda dessa orter ingår i förvaltningsområde för meänkieli. Kontoret i Övertorneå delar lokaler med Nordkalottens kultur- och forskningscentrum och där också resursbiblioteket för meänkieli finns placerat. Språkcentrumets andra kontor är placerat i Kiruna, i Malmfälten, med bas på Malmfältens folkhögskola.

Språkcentrum finska i Uppsala

Såsom framgått i språkcentrumutredningen föll valet av placering av Språkcentrum finska på Uppsala på grund av en bedömning om att ungefär hälften av talarna och de finska språkbärarna bor i eller i närheten av Mälardalen, och att placeringens möjliggör närhet till viktiga forsknings- och utbildningsinstitutioner. En majoritet av de svar som inom via samrådet under språkcentrumutredningen var positiva till valet av Uppsala för Språkcentrum finska⁵.

Språkcentrum jiddisch och romska i Stockholm

Språkcentrum för jiddisch respektive romska placerades i Isofs lokaler i Stockholm. När det gäller språkcentrum för jiddisch undersöktes möjligheterna att placera denna del av verksamheten i Göteborg, eftersom Isof har en av sina avdelningar där och att regeringen har en uttalad ambition att placera statlig verksamhet också utanför Stockholm. I samrådet med språkbärarna var det dock tydligt att man ville ha en placering i Stockholm, eftersom en majoritet av språkbärare och potentiella talare finns i Stockholmsområdet liksom flera organisationer, utbildningsinstitut med undervisning i jiddisch och jiddischkultur samt myndigheter med uppdrag som berör den judiska minoriteten⁶.

Ungefär samma situation gällde för språkcentrum för romska vid tiden för beslutet om detta språkcentrums geografiska placering. Ett förslag som diskuterades inom ramen för språkcentrumutredningen var att placera språkcentrum för romska i Malmö. En stor majoritet av de som besvarade samrådet menade dock att Stockholm är mer

⁵ Isof (2019). Språkcentrum för nationella minoritetsspråk, delrapport, s.24.

⁶ Isof (2019). Språkcentrum för nationella minoritetsspråk, slutrapport, s.23.

tillgängligt, eftersom det bor romer i hela landet, varav en stor andel i Stockholmsområdet.

Tillsättande av styrgrupper för respektive språkcentrum

Som nämnts tidigare har det till varje språkcentrum inrättats en styrgrupp som ska fungera som en expertgrupp med uppgift att vägleda och utifrån sin kompetens och nätverk stödja språkcentrumen i deras arbete. Styrgrupperna inrättades i enlighet med språkcentrumutredningen i syfte att säkra de nationella minoriteternas aktiva medverkan, delaktighet och inflytande över verksamhetens inriktning.

Vid inrättandet av språkcentrumen inbjöds organisationer och föreningar, liksom enskilda, att nominera kandidater till styrgrupperna. Varje styrgrupp består av fem till sex ledamöter som ska representera språkbärarna. I valet av ledamöter har Isof siktat på att skapa en bred kompetens i styrgrupperna där kunskap inom områden som juridik, pedagogik och språkrevitalisering värdesatts liksom ledamöternas anknytning till något av de universitet som har nationellt ansvar för språken. Att det ska finnas en balans mellan kvinnliga och manliga ledamöter samt en geografisk spridning har också spelat roll.

Ledamöterna i styrgrupperna utses under en period av tre år med möjlighet till förlängning med maximalt ytterligare en mandatperiod. Inför tillsättandet av styrgrupper har ledamöternas kompetens och uppgifter diskuterats i samråd med de nationella minoriteterna.

Styrgruppernas roll före språkcentrumens etablering har varit att följa Isofs arbete med att bygga upp verksamheten och ge myndigheten stöd och råd i det arbetet. När språkcentrumen väl etablerats har styrgrupperna haft i genomsnitt sex möten per år och språk. Styrgrupperna har haft en rådgivande funktion och har bistått språkcentrumen med strategiskt stöd i frågor om inriktning och övergripande prioriteringar samt representerat språkbärarnas behov och önskemål. Styrgrupperna har också gett värdefulla råd angående samarbete och samråd med minoriteterna. Isof kan konstatera att termen styrgrupp upplevdes ge en mer styrande roll än den rådgivande funktion som syftet var. Dock har det under arbetets gång även uppstått frågor kring styrgruppernas roll och befogenheter samt kring vilket kompetensbehov som är nödvändigt. Detta är frågor som behöver övervägas noga framöver.

Kompetensutveckling och utbildning för språkfrämjarna

I planeringen av inrättandet av språkcentrumen ingick att ta fram en intern utbildning för de nya språkfrämjarna. Den interna utbildningen utgick från tanken om att lägga en gemensam grund när det gäller kompetensen kring revitalisering i en svensk kontext och en förståelse för uppdraget. En sådan gemensam grund är särskilt viktig för en ny verksamhet.

Den kontinuerliga kompetensutvecklingen och utbildningen för medarbetare är en del av verksamhetsutvecklingen på de nyinrättade språkcentrumen. De olika delarna i utbildningen har var för sig utgått från frågan om vad språkrevitalisering är. Språkfrämjarna har genom utbildningen fått kännedom om minoritetspolitikens utveckling, olika modeller för bedömning av ett språks vitalitet, en orientering i olika myndigheters uppdrag kring de nationella minoriteterna samt kunskap om vad det innebär att arbeta på en statlig myndighet. Vidare har det gjorts en genomgång av Isofs arbete med bidragsgivning i förhållande till de revitaliseringsbidrag som årligen delas ut till föreningar som driver revitaliseringsprojekt samt vad uppföljningen av föreningarnas arbete visat.

Språkfrämjarna erbjuder kompetensutveckling även i förhållande till Isofs övriga verksamhet inom bland annat språkteknologi och terminologi samt villkoren för att arbeta inom ramen för ett offentligt uppdrag. Till januari 2024 har en projektledarutbildnings planerats eftersom språkfrämjarna arbetar uppskattningsvis hälften av sin arbetstid i projektform.

I övrigt kan språkfrämjarna ta del av en intern föreläsningsserie som arrangeras av både Språkrådet och Avdelningen för nationella minoriteter och svenskt teckenspråk, och som utgår från språkvetenskapliga ämnesområden. Den sistnämnda avdelningen har också en läsecirkel där hela avdelningen deltar för att diskutera olika vetenskapliga texter om revitalisering. Även studiebesök vid olika externa verksamheter som har med språkfrämjarnas arbete att göra har varit viktiga för kompetensutvecklingen.

Nya kommunikationskanaler

Under 2023 har samtliga fyra språkcentrum utvecklat egna digitala plattformar inom ramen för Isofs webbplats. Genom dessa plattformar informerar språkcentrumen om sitt arbete och de evenemang som är på gång. Varje språkcentrum har också byggt upp varsin webbplats där man samlat information om minoriteternas språkliga och kulturella rättigheter, om språken samt om revitalisering och goda exempel på hur man kan arbeta med revitalisering. Webbplatserna tillhandahåller också olika slags material om och på språken, t.ex. läromaterial och annat pedagogiskt material för förskollärare, lärare och pedagoger.

Samtliga språkcentrum har också upprättat konton på Instagram och tre av fyra har Facebook-konton (ett är under uppbyggnad). Via dessa kanaler kan språkcentrumen nå ut till allmänheten med information både om sina egna arrangemang och om aktuella nyheter. En annan viktig funktion med de sociala medierna är att de gör det möjligt för allmänheten att ställa frågor och få dem besvarade.

Språkcentrumen har ett gemensamt nyhetsbrev som ger information om det som händer på språkcentrumen. Nyhetsbrevet skickas ut till myndigheter, föreningar och

andra aktörer liksom enskilda som anmält intresse, t.ex. via Isofs webbplats. Utöver det har språkfrämjarna under 2023 varit gästsribenter och på andra sätt medverkat i Isofs bloggar och poddar. Alla språkcentrumen har även gästade olika medieproduktioner eller ansvarat själv för externa TV- och radioprogram samt olika poddar.

I december 2023 skickade Isof ut en enkät till 30 minoritetssamordnare inom förvaltningsområdet för finska och förvaltningsområdet för meänkieli i syfte att undersöka hur webbsidorna för de nationella minoritetsspråken på Isofs webbplats används och upplevs, samt huruvida språkcentrumens nyhetsbrev läses och hur de i så fall upplevs. De totalt 10 inkomna svaren på enkäten visar att webbsidorna generellt upplevs positivt av användarna; de beskrivs som tydliga, organiserade och lättnavigerade med bra och informativt innehåll. Ordlistorna, ordboken för meänkieli-svenska och *Vastauspankki* lyfts fram som särskilt användbara. Det som efterfrågas är mer innehåll i form av fördjupad information, fler praktiska material att ladda ned och en databas för läromedel på de nationella minoritetsspråken. Svaren gällande språkcentrumens nyhetsbrev tyder på att de ännu är relativt okända men att det finns ett intresse för att ta del av dem även bland respondenter som inte kände till dem.

Etableringsfasen – den pågående verksamheten

I avsnittet beskrivs de aktiviteterna som språkcentrumen bedrivit under etableringsfasen, dvs. från och med att rekryteringen av personalen genomförts och verksamheten kommit igång. Inledningsvis beskrivs verksamhet där alla fyra språkcentrum, samt i vissa fall delar av resursteamet, deltagit. Därefter ges en beskrivning av verksamheten vid respektive språkcentrum under 2023, dels behovsinventeringarnas resultat, dels vilka andra aktiviteter som genomförts. Avsnittet avslutas med slutsatser kring språkcentrumens första två verksamhetsår.

Aktiviteter som involverat samtliga språkcentrum

Språkcentrumen har var och en anordnat och deltagit i en mängd olika konferenser, seminarier och workshops. Vissa aktiviteter har dock varit större evenemang där samtliga språkcentrum deltagit. Några exempel på sådana är MR-dagarna, Bok- och biblioteksmässan i Göteborg och Isofs symposium om revitalisering. Vid flera evenemang medverkade även språkvårdarna på Isof.

Samordningsmöten

Under hösten 2023 har Språkcentrum finska och Språkcentrum romska medverkat i en ny form av samordnings- och nätverksmöten som upprättats för myndigheter som har uppdrag kring finska respektive romska och romsk inkludering. För finskan var det Finlandsinstitutet som höll i det inledande mötet, och för nästa möte 2024 kommer Isof vara arrangör. För romskan var det Södertörns högskola som var värd för det inledande mötet, och även där ska Isof arrangera nästa möte. Syftet med dessa nätverksmöten är att skapa tillfällen för statliga myndigheter att träffa andra som också har uppdrag kring de nationella minoriteterna. På det sättet kan man kontinuerligt informera varandra om de uppdrag man har, men också dra nytta av varandras kompetenser och arbetsinsatser. Detta kan också bidra till att skapa

tydligare gränser mellan myndigheternas respektive uppdrag och därmed effektivisera de insatser som genomförs.

Gemensamma workshops

Styrgrupperna för alla fyra språkcentrum har haft två workshops i Stockholm under 2023 i syfte att diskutera språkcentrumens verksamhetsmål. Det första mötet handlade om mål på längre sikt och rörde behovet av metodutveckling och nya arenor där de nationella minoritetsspråken kan användas. Vid det andra mötet diskuterades pågående projekt och arbetet framöver samt språkcentrumens roll inom revitalisering. Ett ytterligare diskussionsämne var Isofs uppdrag att, inom ramen för arbetet med språkcentrum, ta fram indikatorer som gör det möjligt att följa minoritetsspråkens utveckling över tid (se avsnittet *Uppdraget att ta fram indikatorer*).

Föredrag

Under 2022–2023 har det hållits ett stort antal föredrag för att presentera och informera om språkcentrumen och deras uppdrag i olika sammanhang, dels av språkfrämjarna och dels av medarbetare i resursteamet. Några som kan nämnas är föredrag vid Umeå universitet, Högskolan i Skövde, Äldrecentrum Ekedal i Skövde, Södertörns högskola, Kiruna kommun samt vid Isofs interna språkvårdsseminarium för nationella minoritetsspråk och svenskt teckenspråk.

Medieframträdanden

Språkcentrum har regelbundet omnämnts och medverkat i medier av olika slag under 2022 och 2023 där språkfrämjare, avdelningschefen och enhetschefen för språkcentrumen m.fl. intervjuats. Sveriges radios redaktioner Sveriges Radio Finska, Radio Romano, P4 Stockholm och Meänraatio har under perioden gjort flera inslag om inrättandet av språkcentrumen. Även SVT Utiset, som ansvarar för nyheter på finska, har sänt inslag om språkcentrumen samt om uppdraget att ta fram indikatorer. Webbportalen Minoritet.se har publicerat ett flertal artiklar om språkcentrumen. Magasin Dikko, en digital romsk samhällstidskrift, har skrivit artiklar om Språkcentrum romska. Även tidningar som Ruotsinsuomalainen, Haparandabladet, Läsliv och finska webbtidningen Språkbruk har uppmärksammat språkcentrumens arbete.

Symposium om revitalisering

Hösten 2023 anordnades ett symposium med syftet att skapa en bred diskussion om revitalisering som fenomen och utifrån olika perspektiv. Symposiet *Perspektiv på revitalisering* erbjöd under två dagar deltagarna möjlighet att lyssna på aktuell forskning och få inspiration från framgångsrika revitaliseringsprojekt. Symposiet vände sig till såväl forskare som offentligtanställda eller enskilda som är intresserade

av minoritetsspråk och språkrevitalisering. Den positiva feedback som inkom genom utvärderingsenkäten efter seminariet visade att symposiet uppfattades som ett gott initiativ med bra program och intressanta föreläsningar samt att blandningen av forskning, praktik och föreläsarnas olika perspektiv varit lyckad. Vidare menade man att det var bra att få träffas, knyta nya kontakter och få inspiration. Samtliga respondenter svarade ”ja” på frågan om de tror att de kommer att använda sig av nya kunskaper, lärdomar och kontakter från symposiet i sin egen verksamhet eller forskning.

MR-dagarna

Samtliga språkcentrum deltog i Mänskliga Rättighetsdagarna (MR-dagarna) i Helsingborg i november 2023 där de presenterade sin verksamhet i en egen monter. Uppdraget för språkcentrumen knyter an till syftet med MR-dagarna, nämligen att bredda och fördjupa det offentliga samtalet om mänskliga rättigheter och att erbjuda kunskap och metoder för praktisk tillämpning av de mänskliga rättigheterna på lokal, nationell och internationell nivå. Under MR-dagarna förde språkcentrumen samtal med myndigheter, representanter för civilsamhället, lärosäten och enskilda. Språkcentrumen anordnade också panelsamtalet Nationella minoritetsspråk: Utmaningar och möjligheter i vilket unga språkbärare delade med sig av sina egna erfarenheter och tankar om språkrevitalisering och de insatser som görs. De unga språkbärare som anlätades för arbetet med panelen deltog i möten med språkcentrum både före och efter MR-dagarna, för att fånga upp ungdomars tankar om språkrevitalisering. Eftersom metoden att anlita unga språkbärare på projektbasis är ny också för Isof, pågår en uppföljning och utvärdering av detta inom språkcentrumen.

Publikationer och dokumentation

Publikationen Revitalisering i praktiken

Under 2023 har Isof arbetat med att ta fram publikationen *Revitalisering i praktiken*. Publikationen riktar sig till språkgemenskaper samt till olika aktörer så som organisationer, nätverk och enskilda som vill arbeta med språkrevitaliserande projekt. Publikationen belyser språkrevitalisering utifrån vetenskapliga perspektiv och beprövad erfarenhet, och innehåller exempel på revitaliseringsinsatser som genomförts och metoder som använts både i Sverige och utomlands. Minoriteternas eget engagemang är avgörande för lyckad revitalisering och språkcentrumens behovsinventeringar (se s. 42–57) visar att det finns en stor efterfrågan, både från språkbärare, föreningar och personer som arbetar med språkfrämjande i sitt yrke, på mer kunskap om språkrevitalisering, olika metoder och goda exempel. Internationellt finns flera publikationer som vänder sig till språkbärare med denna typ av innehåll, medan en sådan har saknats för en svensk kontext. Publikationen ska kunna stödja

och inspirera språkgemenskaperna med grundinställningen att det går att revitalisera språken. Publikationen förväntas bli klar under våren 2024.

Publikationen De nationella minoritetsspråken i samhälle och utbildning

Sedan 2014 finns det ett nätverk bestående av lärare och forskare i nationella minoritetsspråk vid de svenska lärosätena som har det nationella ansvaret för lärarutbildningarna i de nationella minoritetsspråken, dvs. romska vid Södertörns högskola, finska vid Stockholms universitet, jiddisch vid Lunds universitet samt meänkieli och samiska vid Umeå universitet. Nätverket har länge planerat att publicera en antologi om de nationella minoritetsspråken i samhälle och utbildning med såväl lärare och beslutsfattare som högskolestudenter som målgrupp, och med syftet att höja den låga kunskapsnivån. Artiklarna i antologin kommer att ges ut av Isof. För Isofs del är arbetet med antologin ett resultat av den dialog som myndigheten fört med lärosätena under 2022 och 2023. Publikationen förväntas vara klar under hösten 2024.

Projektet Språkens pionjärer

Dokumentationsprojektet *Språkens pionjärer – igår och idag* har som mål att dokumentera erfarenheter från viktiga pionjärinsatser för språklig revitalisering och språkbevarande. Avsikten är att fånga in såväl kända frontfigurer som mindre uppmärksammade personer för att skapa ett brett material som sedan arkiveras vid Isof. Utöver intervjuer med nu levande personer söker man inom projektet även efter historiskt arkivmaterial som kan spegla viktiga gärningar. Målet är att möjliggöra allmänhetens inblick i de nationella minoritetsspråkens villkor, både de historiska och de mer samtida. Under hösten 2023 har det genomförts intervjuer med personer som på olika sätt och i olika tider har arbetat för att revitalisera och bevara meänkieli i Sverige. Under 2024 kommer projektet att utvidgas och inkludera flera av de nationella minoritetsspråken.

Kartläggning och analys av projekt som beviljats statsbidrag via Isof

På regeringens uppdrag delar Isof årligen ut revitaliseringsbidrag till organisationer och föreningar som arbetar med revitalisering av ett eller flera nationella minoritetsspråk. För närvarande genomför Isof en kartläggning av alla projekt som mellan 2010 och 2022 beviljats revitaliseringsbidrag. Syftet med kartläggningen är att dels undersöka vilka slags projekt som genomförts och vilka positiva revitaliseringseffekter projekten resulterat i och dels att sammanställa erfarenheter från revitaliseringsprojekt för framtida revitaliseringsarbete.

Genom att kartlägga och analysera revitaliseringsprojekt som initierats av de nationella minoriteterna kan Isof få en klarare uppfattning om vilka utmaningar som finns i relation till projektens målsättningar. Utöver att ge nycklar till Isofs arbete med

revitalisering och bidragsgivning är kartläggningen därmed också en del i ett större arbete med att skapa ett kunskapsunderlag för det praktiska revitaliseringsarbetet i Sverige.

Nedan ges en kort sammanfattning av vad som framkommit i kartläggningen hittills samt en något mer detaljerad analys av projektformen språkläger. Kartläggningen kommer att färdigställas under 2024.

Stor variation bland projekt som beviljats medel

Antalet beviljade projekt under perioden 2010–2023 är totalt 681. Antalet projekt som årligen tilldelats bidrag har länge legat relativt jämnt, men sedan 2018 har det skett en ökning. Det beror på att regeringen från och med 2018 under flera år beviljat Isof extra medel att fördela. Under 2022 var antalet beviljade projekt 117, vilket är den högsta siffran hittills.

Tabell 1. Antal beviljade projekt per språk och antal olika föreningar som drivit projekten för respektive språk 2010-2023

<i>Språk</i>	<i>Antal projekt</i>	<i>Antal föreningar</i>
Finska	241	86
Jiddisch	63	15
Meänkieli	67	20
Romska	123	42
Samiska	128	52
Flera	59	22
<i>Totalt</i>	681	237

Kartläggningen visar på en stor variation bland revitaliseringsinsatserna. Projekten innefattar träffar, språkläger, språkkurser, skrivprojekt, evenemang och olika typer av kulturproduktioner. Föreningar har även arbetat med att ta fram grammatikor, ordlistor samt olika former av språkligt material och digitala resurser inom ramarna för projekten. Den vanligaste projekttypen är regelbundna träffar med olika slags innehåll och målgrupper. Även språkläger är vanligt, omkring 90 läger har hållits under den aktuella perioden, dvs. 2010–2022, jämfört med ca 40 språkkurser och ca 20 större evenemang. Flest språkläger har anordnats för samiska språk (ca 37), därefter finska med ca 29 språkläger. På tredje plats (ca 13) kommer läger som anordnats för flera språk, där samtliga inkluderat meänkieli i kombination med finska och/eller kvänska eller samiska.

Kapacitet, möjlighet och vilja

I analysen av projektmedlen används den så kallade COD-modellen. I COD står C för *Capacity* (kapacitet), O för *Opportunity* (möjlighet) och D för *Desire* (vilja). Modellen illustrerar vilka faktorer som är nödvändiga för att främja ett språk i en revitaliseringskontext, det vill säga vilka faktorer som krävs för att öka användningen av ett språk och effektivt motverka språkbytesprocessen. I modellen syftar kapacitet på utvecklingen av den personliga språkliga förmågan hos individen. Möjlighet syftar på de existerande möjligheterna att faktiskt använda språket, det vill säga tillgången till domäner eller språkarenor där språket är naturligt, förväntat och välkommet. Den sista komponenten, vilja, syftar på viljan hos en individ eller ett språksamhälle att använda språket. Viljan påverkas av en rad sociala, psykologiska och emotionella faktorer, såsom språkets status och användningsområden eller den emotionella kopplingen till minoritetsidentiteten. I analysen av revitaliseringsprojekten har Isof utgått från dessa tre faktorer för att undersöka hur de fallit i förhållande till målet om revitalisering och språkfrämjande på individuell nivå.

Språkläger skapar möjlighet och vilja att använda språket

I kartläggningen definieras språkläger som ”sammanhängande språkfokuserade träffar minst två dagar i följd, oftast med övernattning.” Detta innebär att kategorin språkläger innefattar allt från dagläger och helgläger till veckoläger och längre studieresor. Majoriteten av dessa läger riktar sig mot barn och unga eller familjer, men det finns enstaka språkläger som riktar sig endast till vuxna. Några av de vanligaste syften som anges för språklägren är att stärka och utveckla deltagarnas språkkunskaper samt att skapa en trygg plats där deltagarna kan och vågar använda språket. Aktiviteterna på språklägren kan vara allt från utflykter och vandringar ute i naturen, till lekar, teater, brädspel, sång och dans, eller föredrag och mer regelrätt språkundervisning. Gemensamt för de olika språklägren är att de ofta ger deltagarna en intensiv språkexponering för språket i en miljö där det nationella minoritetsspråket utgör norm.

Analysen tyder på att språkläger är en projekttyp med god potential att bidra till revitalisering. Mot bakgrund av de redovisningar som föreningarna lämnat in efter avslutade projekt går det att identifiera aspekter från samtliga tre delar i COD-modellen:

- Kapaciteten (C) har stärkts genom att deltagarna kunnat vistas i en gynnsam språkmiljö under en längre sammanhållen tid och interagerat med andra talare, vilket gynnat språkutvecklingen.
- Möjligheten (O) har stärkts genom att deltagarna kunnat använda språket, även i nya domäner (t.ex. sport, konst, matlagning, spel), med personer som delar samma intressen.

- Viljan (D) har stärkts genom att deltagarna haft kul, träffat nya kompisar och knutit nya kontakter samt känt samhörighet och trygghet att tala språket vilket också ökar viljan att använda det efter språklägers slut.

Analysen ger tydligast utslag för faktorerna möjlighet och vilja. Med stor sannolikhet utvecklar många språkläger även deltagarnas kapacitet, men den sammanlagda effekten på en individs språkutveckling under själva lägervistelsen är troligen begränsad. Språkläger sträcker sig oftast bara över en helg eller en vecka, och det kan ta tid innan deltagare lär känna varandra och börjar prata, vilket gör att tiden för utveckling är knapp. Även kontinuiteten kan vara bristande, eftersom språkläger ofta sker med långa uppehåll. Trots detta är slutsatsen att språkläger utgör en lovande del i revitaliseringsarbetet, eftersom främjandet av språkbärarnas möjlighet och vilja att använda språken ger en god grund för ökad språkanvändning.

Föreningarnas arbete med språkläger är därför av stor betydelse för revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken i Sverige. För ett framgångsrikt revitaliseringsarbete måste dock språkläger och liknande projekt kompletteras med mer traditionell språkundervisning och ytterligare insatser som främjar språkbärarnas möjlighet, vilja och kontinuitet.

Språkcentrumens behovsinventeringar och aktiviteter

Språkbärarnas behov kartläggs

En stor del av de fyra språkcentrumens arbete under 2023 har bestått av att genomföra behovsinventeringar för respektive språk. Genom att resa runt i landet och träffa föreningar, myndigheter och enskilda språkbärare har språkfrämjarna samlat in olika målgruppers behov av revitaliseringsinsatser och tagit del av de synpunkter, förväntningar och önskemål som finns på språkcentrumens verksamhet. Möten har även skett digitalt.

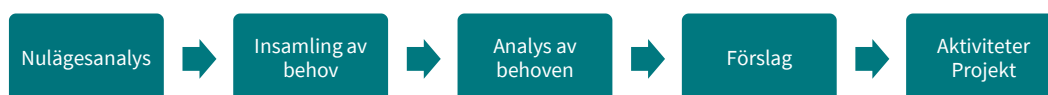
Det finns inte något generellt facit på hur ett språk ska revitaliseras som är oberoende av språkets kontext, det omgivande samhället, historiska fakta och individuella förutsättningar. Det som fungerar för att stödja ett språk i en kontext fungerar kanske inte i en annan. Forskningen ger inte något universellt svar på vilka åtgärder som behöver sättas in för att vända utvecklingen för ett språk som tappar talare och användningsområden. Varje språk revitaliseras i sin specifika kontext och står inför utmaningar som är specifika för respektive språk och respektive minoritet. De nationella minoritetsspråken har således delvis olika utgångspunkter för språkrevitalisering och delvis olika behov vad gäller insatser. Samtidigt är grundutmaningen densamma: revitalisering behövs för att de nationella

minoritetsspråken ska fortsätta att vara levande språk i samhället. De behöver, i större utsträckning än vad som nu sker, överföras till nya generationer talare.

En ytterligare faktor att ta hänsyn till är att det kontinuerligt sker förändringar i det omgivande samhället som i sin tur kan ändra förutsättningarna för revitalisering. Dessutom tillkommer nya språkbärare som kanske har andra behov än tidigare generationer. Behovsinventeringar är därför inte ett arbete som kan göras en enda gång och som sedan kan utgöra grunden för revitaliseringsarbetet under lång tid framåt. Snarare kommer behovsinventeringar vara en del av det löpande arbetet på språkcentrumen.

De behovsinventeringar som genomfördes under 2023 var dock av särskilt stor betydelse eftersom de var de första kartläggningarna som genomfördes inom ramarna för språkcentrumen, och därmed utgjorde ett viktigt underlag för den nya organisationen. Strukturerade och noggranna kartläggningar med utgångspunkt i språkcentrumens uppdrag har därför varit den högst prioriterade uppgiften för de fyra språkcentrumen under det första verksamhetsåret. Syftet med inventeringarna har varit att lägga en stabil grund för planeringen av språkcentrumens verksamhet, både för avdelningen som helhet och för respektive språkcentrum. Genom inventeringarna har de fyra språkcentrumen alltså undersökt vilka behov som finns bland språkbärarna när det gäller revitaliseringsinsatser och vägt dem mot de ramar som är uppsatta för språkcentrumens verksamhet, samt därefter beslutat vilka projekt som ska prioriteras under språkcentrumens första verksamhetsår fram till och med 2024. Inventeringen genomfördes i flera steg, illustrerade i figur 4 nedan.

Figur 4. Stegen i språkcentrumens behovsinventering.

Det första steget i behovsinventeringarna innebar en analys av nuläget. Eftersom Isof inför inrättandet av språkcentrum genomförde samråd med samtliga fyra minoriteter där möjligheten fanns att framföra önskemål, synpunkter och förväntningar på de nyinrättade språkcentrumen, var resultaten från dessa samråd en del av nulägesanalysen. Varje språkcentrum tog också del av de ansökningar och redovisningar av avslutade projekt som genomförts med hjälp av Isofs revitaliseringsbidrag. Med utgångspunkt i en sådan genomgång kunde språkcentrumen bilda sig en uppfattning om vilka som ansökt om medel samt vilka projekt och aktiviteter som hittills genomförts i revitaliseringssyfte.

Språkcentrumen genomförde analyser av bland annat vilka målgrupper och målsättningar dessa projekt hade och var i landet projekten genomförts. Utifrån detta samt språkfrämjarnas, styrgruppernas och riksorganisationernas kännedom

identifierades relevanta aktörer som kunde utgöra grunden för språkcentrumens nätverk. Efter detta tog språkcentrumen kontakt med de olika aktörerna och anordnade både fysiska och digitala möten. Syftet med dessa möten var att samla in aktörernas behov, synpunkter och önskemål om språkcentrumens verksamhet. Sammanfattningsvis träffade språkcentrumen en rad olika aktörer inom varierande verksamhetsområden, översiktligt illustrerade i figur 5.

Samverkan och samarbete mellan olika aktörer		
	Språkbärare	Barn och unga Föräldrar Andra vuxna Olika åldrar och generationer med olika typer av språkfärdigheter
	Språkcentrum	
	Föreningar och organisationer	Riksorganisationer Lokala organisationer Lokala föreningar Modersmåls lärare Pedagoger
	Skolor och förskolor	Förskolor Grundskolor Folkhögskolor Studieförbund
	Lärosäten	Lunds universitet Stockholms universitet Södertörns högskola Umeå universitet Uppsala universitet
	Kommuner och regioner	Samordnare Koordinatorer
	Aktörer inom kultur och media	Teater, konst, litteratur Sveriges Television, Sveriges Radio, Utbildningsradion Resursbibliotek för finska, jiddisch, meänkieli och romska

Figur 5. Sammanställning av några olika aktörer språkcentrumen träffat under behovsinventeringen.

Analys av behov och förslag

Efter att den första behovsinsamlingen genomförts gjordes en sortering, analys och prioritering av resultatet. De förslag och önskemål som kommit in från olika målgrupper stämde av mot de ramar som angetts för språkcentrumens uppdrag. En viktig princip har också varit att språkcentrumen inte ska arbeta med sådant som redan idag görs av föreningslivet. Såsom nämnts tidigare är språkcentrumens uppgift att utgöra ett stöd och att skapa bättre förutsättningar för organisationer, föreningar och andra aktörers revitaliseringsarbete. Följande kriterier upprättades som stöd i prioriteringen av vilka områden, projekt och aktiviteter som språkcentrumen ska arbeta med i ett första skede:

- behovet är brådskande
- behovet har uttryckts av flera språkbärare/intressenter
- behovet påverkar språkinläring i en positiv riktning
- behovet stödjer språköverföringen mellan generationer.

En viktig del av planeringsfasen har varit att undersöka huruvida liknande projekt har genomförts av andra aktörer för att se till att språkcentrumen bidrar till revitaliseringen med nya metoder och perspektiv.

Samtliga förslag på projekt och aktiviteter som valts ut av språkcentrumen har i nästa skede diskuterats av en intern projektgrupp på Isof, som sedan fattat beslut om huruvida projektet ska genomföras eller inte, samt när det ska genomföras. I detta skede har förhållanden såsom resurser och befintlig kompetens samt planering med den övriga verksamheten på Isof spelat in. Dock har man i största möjliga mån sett till att de förslag som lagts fram också blivit godkända att genomföras.

Aktiviteter och projekt

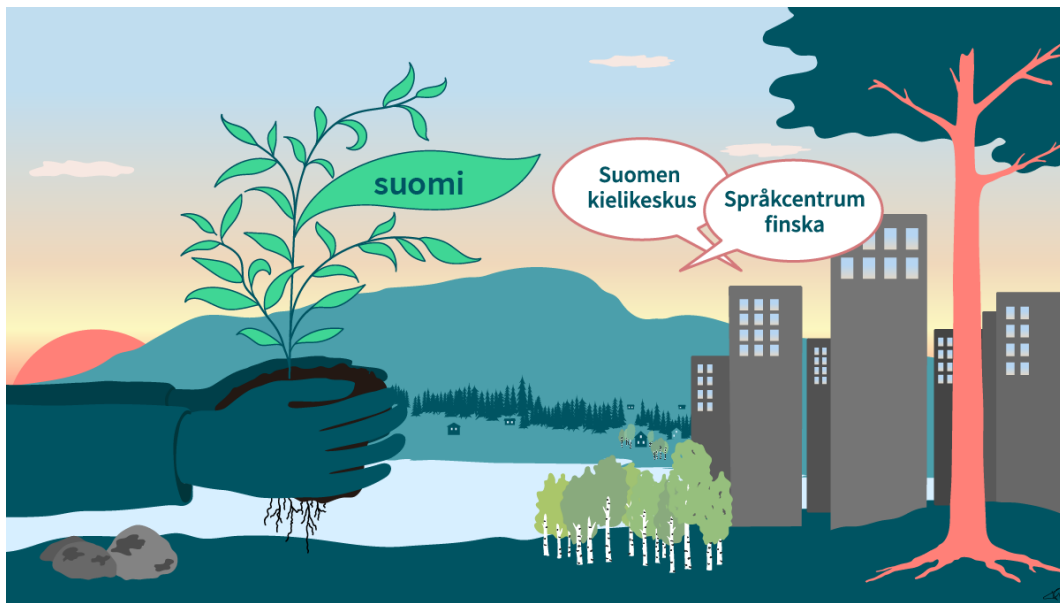
Det sista skedet av den inledande behovsinventeringen innefattade själva genomförandet av aktiviteterna och projekten. På grund av att omständigheterna skiljer sig åt mellan de olika språkcentrumen, t.ex. det faktum att rekryteringen tagit olika lång tid, har språkcentrumen kommit olika långt i genomförandet av de konkreta projekten. Behovsinventeringarna har också tagit olika lång tid att genomföra eftersom antalet aktörer som varit aktuella för varje språkcentrum varierar liksom de praktiska omständigheterna kring möten när det gäller t.ex. geografiskt avstånd. Detta innebär att språkcentrumen delvis befinner sig i olika faser, vilket är förväntat.

Verksamheten på respektive språkcentrum

Nedan ges en övergripande beskrivning av arbetet på språkcentrumen under de första verksamhetsåren 2022 och 2023, med betoning på 2023. Vidare redovisas resultatet från de initiala behovsinventeringarna för vart och ett av språkcentrumen samt vilka projekt som prioriterats och genomförts hittills. I slutet ges en summering av det löpande arbete som genomförts under perioden på varje språkcentrum.

Språkcentrum finska

Behovsinventeringen

Den inledande behovsinventeringen inom Språkcentrum finska (hädanefter i denna rapport förkortat SCF) har under 2023 genomförts stegvis. I det första steget genomfördes möten med aktörer på samhällsnivå, vilket bland annat innefattade kommuner som ingår i förvaltningsområdet för finska, sverigefinska riksorganisationer, lärosäten och studieförbund.

I det andra steget träffade man aktörer på grupp nivå, till exempel samordnare för minoritetsfrågor och finska på kommuner, modersmåls lärare, pedagoger, skolor och sverigefinska föreningar på lokal nivå.

I det tredje steget, som fortsätter under 2024, träffar man aktörer på individnivå; det handlar om språkbärare med olika bakgrund, både vuxna och barn och unga. Språkcentrum finska har varit mån om att träffa personer med olika bakgrund och förhållande till det finska språket och den sverigefinska identiteten för att på så sätt få en allomfattande bild av hur behoven ser ut hos språkbärare av finska.

Synpunkter och behov som framkommit

Kunskapshöjande insatser om rättigheter

Det råder brist på kunskap i samhället i stort om den sverigefinska minoriteten, minoritetens rättigheter samt de skyldigheter som kommuner och myndigheter har enligt minoritetslagen. Språkbärare av finska upplever att bristen på kunskap utgör ett hinder för att få sina rättigheter tillgodosedda. Enligt inventeringen återfinns kunskapsbristen på alla nivåer (samhälls-, grupp- och individnivå). Det finns ett behov av att höja kunskapen och sprida information om de rättigheter som är kopplade till förskola, skola, äldreomsorg och samrådsförfarande, både bland språkbärarna och de som arbetar inom dessa områden, men också bland beslutsfattare och tjänstepersoner. För att minoriteten ska få sina rättigheter tillgodosedda behövs det kunskap och förståelse bland de som exempelvis ansvarar för resurser. Särskilda insatser riktade till beslutsfattare och tjänstepersoner inom dessa områden skulle kunna vara effektiva eftersom de möter språkbärare och skulle exempelvis kunna informera språkbärare om deras särskilda rättigheter. Även språklig fortbildning av personal inom vård- och omsorg efterfrågas.

En annan grupp som behöver uppmärksammas är barn och unga som ofta saknar kunskap om de rättigheter de har. Många aktörer tycker också att det är svårt att nå barn och unga, t.ex. genom samråd, vilket gör att barns och ungas önskemål är okända. Det finns därför ett behov av åldersanpassat och lättillgängligt material om barns och ungas rättigheter, samt om sverigefinsk och finsk kultur och identitet. Flera språkbärare betonar att barn och unga behöver nås där de är, det vill säga i de sociala mediekanalet som de yngre generationerna använder.

Samlad information behövs

Behovsinventeringen uppdragar ett centralt behov av en webbplats, ett kunskapsnav med material om revitalisering riktat till olika målgrupper som föräldrar, pedagoger, minoritetssamordnare och språkbärare. Enligt flera personer och aktörer som SCF kommit i kontakt med bör webbplatsen innehålla information om det allmännas skyldigheter gentemot minoriteterna samt om minoriteternas rättigheter till sitt språk och sin kultur. Webbplatsen önskas vidare innehålla goda exempel från kommuner och regioner samt tips och inspiration till pedagoger och språkbärare om språkligt revitaliseringsarbete.

Material och stöd till lärare och pedagoger

Det finns ett behov av läromedel och utbildningsmaterial på finska för alla årskurser som är särskilt anpassat till en sverigefinsk kontext och som berör sverigefinnarnas kultur och historia. Lärare efterfrågar särskilt en materialbank där olika typer av pedagogiskt material finns samlat. Det behövs också läromedel för finska som

främmande språk för högstadiet. Vidare behövs mötesplatser och nätverk där lärare och pedagoger kan träffas, tipsa varandra om pedagogiskt material och få inspiration.

Aktiviteter

Med grund i det som framkommit i behovsinventeringen har SCF arbetat med följande projekt under perioden 2022–2023. Projekten planeras bli klara under 2024:

Läs på finska är ett övergripande namn på projekt som ska stödja föräldrar, förskolepedagoger och lärare i deras arbete att främja barns och ungas förutsättningar att utveckla läskunnighet i finska. Som en del av projektet kommer det att upprättas en webbplats där information om olika typer av läsfrämjande metoder och befintliga läsfrämjande aktiviteter hos andra aktörer samlas. Vidare arbetar SCF med att vidareutveckla en metod som skapats i Finland: *Lukumummit ja -vaarit* (Läsmormor och -morfar) för användning i en sverigefinsk kontext. Metoden ska främja barn och ungas språkkunskaper och stärka språköverföringen mellan generationer genom att sverigefinska seniorer läser böcker med barn. SCF översätter också, i samarbete med Kulturrådet, Bokstarts stödmaterial som riktar sig bland annat till nyblivna föräldrar som ska uppmuntra dem att läsa med sina barn.

Lägesbild över finskspråkig förskoleverksamhet syftar till att kartlägga hur och i vilken form och omfattning förskoleverksamhet på finska erbjuds i förskolor inom de kommuner som ingår i förvaltningsområdet för finska. Idag saknas statistik över vilka förskolor som erbjuder nationella minoritetsspråk i sin verksamhet och SCF:s behovsinventering har visat att informationsspridningen till vårdnadshavare som ansöker om en plats i en finskspråkig förskola ofta är bristfällig. Kartläggningen kommer att lägga grunden för SCF:s revitaliseringsinsatser riktade till förskolepersonal och vårdnadshavare.

Önsketrädet – Toivomuspuu är ett verktyg som kan användas för att samla in och fördjupa kunskapen om barns och ungas tankar och önskemål. *Önsketrädet – Toivomuspuu* har under 2023 testats med olika aktörer som organiserar aktiviteter för barn och unga. Även en metodhandbok för samråd och diskussioner med barn och unga ska tas fram inom projektet.

Informationsmaterial om rättigheter riktat till ungdomar syftar till att sammanställa åldersanpassat informationsmaterial för ungdomar om nationella minoriteters språkliga rättigheter. Materialet ska anpassas till ungdomar såväl innehållsmässigt, språkligt som visuellt. Materialet kommer att tillgängliggöras på Isofs webbplats för finska.

Löpande verksamhet

Språkcentrum finska har från hösten 2022 och framåt arbetat med att samla in och producera material till en webbplats i syfte att skapa en samlad plats för information om revitalisering. Arbetet med att ta fram och tillgängliggöra material fortsätter som en del av den löpande verksamheten.

SCF använder även sina sociala mediekkanaler Instagram och Facebook för att sprida information om sin verksamhet och om språk revitalisering men också relevant information från andra aktörer. Där publiceras även tips på var och hur man kan förbättra sina kunskaper i finska.

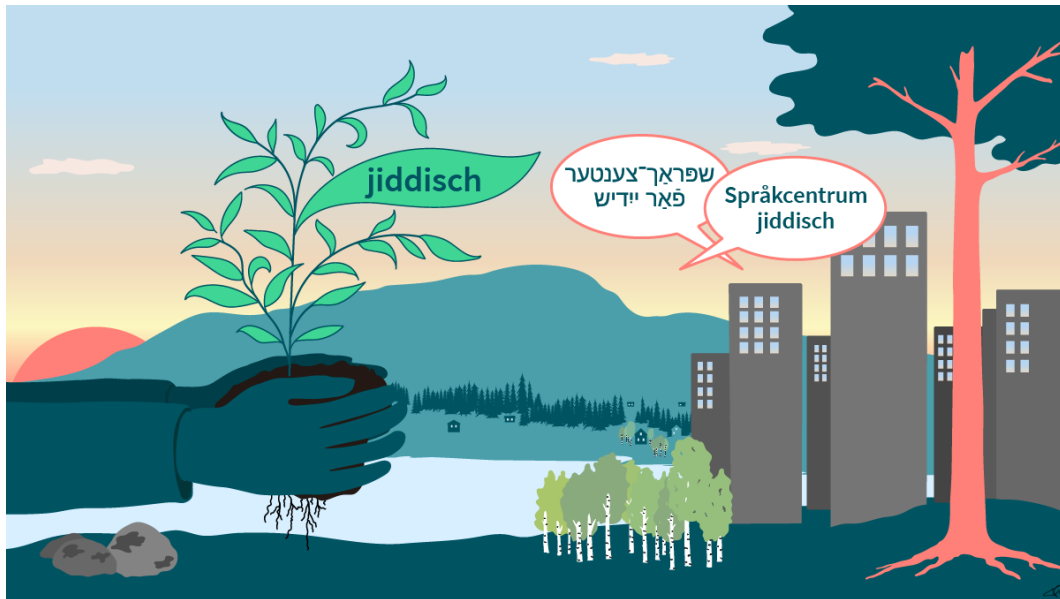
SCF har under 2023 arbetat med att skapa nätverk för yrkesgrupperna lärare, förskolepedagoger samt koordinatörer för förvaltningsområdet för finska. I nätverket för förskolepedagoger har SCF anordnat månatliga digitala nätverksträffar – *Digifiikka* – under hösten 2023. Ett liknande nätverk för sverigefinska lärare har också bildats. Under året arrangerade SCF också en inspirationsdag för sverigefinska lärare och i samverkan med andra sverigefinska aktörer en nätverksträff för koordinatörer och samordnare i de kommuner som ingår i förvaltningsområdet för finska.

Under perioden har SCF också träffat olika lärosäten och utbildningsanordnare, t.ex. Stockholms universitet, Umeå universitet, Högskolan i Dalarna, Studieförbundet Vuxenskolan i Göteborg, Axevalla folkhögskola och Sverigefinska skolan i Stockholm. Man har också träffat olika organisationer, t.ex. Sverigefinska Riksförbundet, Sverigefinska ungdomsförbundet, Sverigefinländarnas arkiv, FINNSAM – Finnbygder i samverkan, Finska pensionärgruppen, Niilo Mäki Institutet i Finland och föreningen Rusukki i Uppsala. Kommuner man träffat innefattar t.ex. Uppsala, Gävle, Skellefteå, Eskilstuna, Haninge, Örnköldsvik, Skövde och Umeå. Bland övriga aktörer fanns t.ex. Finlandsinstitutets bibliotek, Polarbibblo-projektet, Fika på finska-verksamheten samt Hanaholmens kulturcentrum, Institutet för Inhemska språk och Selkokeskus i Finland. SCF har också hållit workshops med modersmåls lärare i finska samt med Kungliga biblioteket och Finlandsinstitutets bibliotek.

Sammantaget har SCF via sitt arbete med utåtriktad verksamhet, seminarier, och behovsinventering under det första året träffat över 100 aktörer för att hämta in behov och synpunkter, få insyn i de olika aktörernas uppdrag samt att diskutera samarbeten.

Språkcentrum jiddisch

Behovsinventeringen

Som utgångspunkt för den inledande behovsinventeringen fanns, förutom det som framkommit från de samråd som hölls inför inrättandet av språkcentrumen och de ansökningar som gjorts om revitaliseringsbidrag, också resultatet från en behovsinventering som gjorts inför inrättandet av resursbiblioteket för jiddisch. Med utgångspunkt i detta samt styrgruppens kännedom om olika aktörer identifierade Språkcentrum jiddisch (hädanefter i denna rapport förkortat SCJ) relevanta aktörer att träffa. I och med att detta var den första, grundläggande behovsinventeringen som genomfördes prioriterade SCJ att först och främst träffa aktörer som på olika sätt arbetar med jiddisch.

Som ett första steg genomförde SCJ resor för att träffa jiddischföreningar, församlingar och enskilda aktörer, t.ex. i Malmö och Göteborg. Förberedande och uppföljande möten skedde digitalt. Redan inledningsvis tog olika aktörer, både organisationer och enskilda, i huvudsak i Stockholm, själva kontakt med SCJ för att framföra synpunkter och önskemål om verksamheten, vilket delvis påverkade hur behovsinventeringen lades upp. Eftersom språkfrämjarna inom SCJ redan från början har haft upparbetade kontaktnät och träffar relevanta aktörer också i andra sammanhang, har behovsinventeringen delvis genomförts även i form av informella samtal och möten i samband med olika arrangemang. Flera jiddischorganisationer är dessutom representerade i styrgruppen för SCJ. Även om medlemmarna i styrgruppen inte sitter i styrgruppen i egenskap av representanter för någon organisation så kommer behov och önskemål också fram den vägen. Detta har medfört att SCJ i ett första skede prioriterat att träffa organisationer som inte är representerade i

styrgruppen framför dem som är det. Vidare har SCJ prioriterat att planera träffar med aktörer utanför Stockholm framför stockholmsbaserade eftersom kontakterna med de senare varit mer frekventa i inledningsskedet av behovsinventeringen.

Under behovsinventeringen har SCJ försökt identifiera projekt som svarar mot de behov som framkommer men som inte sammanfaller med sådant som redan görs av organisationer. En prioritering har varit projekt som syftar till att underlätta för organisationer och enskilda aktörer att genomföra arbete som kan ge resultat också på längre sikt.

Synpunkter och behov som framkommit

Brist på kursledare och kursmaterial

En del föreningar berättar att när det finns efterfrågan på till exempel en jiddischkurs eller en läsecirkel är det svårt att hitta någon som kan leda aktiviteten. Det finns av det skälet ett stort behov av personer som kan och vill leda exempelvis kurser, cirklar och träffar. Det behövs också kurs- och inspirationsmaterial till sådana verksamheter, så att kursledaren inte behöver axla ansvaret att själv hitta eller ta fram kursmaterial. Att föreningarna hela tiden behöver söka tillfälliga projektmedel lyfts också fram som ett hinder för det långsiktiga arbetet. Av den anledningen efterfrågas ett mer långsiktigt verksamhetsstöd.

Material för barn och unga

Under behovsinventeringen framkom att många föreningar och föreningsmedlemmar uttrycker en oro över att föreningslivet kommer att dö ut eftersom det inte tillkommer nya, yngre medlemmar i tillräckligt stor utsträckning. Behovet av insatser riktade till barn och unga är något som tagits upp av flera aktörer. Vissa efterlyser stöd till förskole- och skolpersonal för att kunna använda jiddisch i verksamheterna, till exempel på de judiska förskolorna och skolorna, eller i församlingarnas barn- och ungdomsverksamhet. Inom skolan efterfrågas någon form av nätverk för elever som läser jiddisch inom ramen för modersmålsundervisningen, eftersom dessa elever ofta är utspridda över landet och i många fall inte träffar andra elever som lär sig jiddisch. Även enskilda äldre språkbärare efterfrågar stöd för att kunna använda jiddisch tillsammans med t.ex. sina barnbarn. Att på olika sätt engagera och nå ut till ”yngre” (vilket i vissa fall kan betyda yngre än 50 år, i andra fall yngre än 30 år eller i ytterligare fall barn och tonåringar) är genomgående en utmaning som många organisationer ser som viktig, men svår.

En kunskapsspridande samtalspartner

Ett behov som framkommit i inventeringen är en samtalspartner som har kunskap om jiddisch och revitaliseringsarbete. Föreningarna får i regel många frågor om jiddisch från allmänheten eller från andra aktörer och vill kunna hänvisa en del av dessa frågor

till språkcentrumet. En del aktörer, både enskilda och organisationer, vill att språkcentrumet ska fungera som samtalspartner, i syfte att diskutera och resonera kring projekt och aktiviteter. Det uttrycks även ett behov av någon som bidrar med sakkunskap om jiddisch och språkrevitalisering.

En del organisationer och enskilda vill att språkcentrumet ska uppmärksamma och sprida information om aktuella jiddischhändelser samt sprida tillgängligt material på och om jiddisch, t.ex. på Isofs webbplats.

Önskemål som ligger utanför nuvarande uppdrag

De behov som framkom under behovsinventeringen är både sådant som ligger inom ramarna för SCJ uppdrag och sådant som inte gör det.

En del språkbärare önskar att SCJ ska utgöra en fysisk mötesplats för jiddischtalande som vill arrangera jiddischaktiviteter, samt att språkcentrumet ska finansiera eller på annat sätt driva en del av organisationernas nuvarande verksamheter. Detta är en roll och verksamhetsinriktning som dels faller utanför språkcentrumens uppdrag, dels inte är möjligt utifrån nuvarande organisation och lokaler. Som tidigare nämnts har samtliga språkcentrum ett nationellt uppdrag och ska stötta verksamhet som pågår i hela landet, vilket inte skulle vara förenligt med att upplåta en fysisk mötesplats i Stockholm.

Olika aktörer, t.ex. kommuner, önskar också att språkcentrumet ska förmedla kontakter till jiddischlärare eller översättare. Detta behov är angeläget att uppmärksamma eftersom det i sin tur bygger på att kommuner och andra myndigheter vill leva upp till det minoritetslagen säger om att främja jiddisch genom översättningar av myndigheternas information. Eftersom SCJ utgör en del av myndigheten Isof skulle sådan förmedling innebära att SCJ indirekt gynnar vissa lärare eller översättare på bekostnad av andra. Det bör därför diskuteras vidare på vilket sätt SCJ och övriga språkcentrum ska kunna bistå myndigheter och andra aktörer på ett rättvist och transparent sätt och kunna utgöra en resurs i detta hänseende.

Aktiviteter

Mot bakgrund av det som framkommit i behovsinventeringen har SCJ valt att arbeta med ett antal projekt under perioden 2022–2023. Projekten planeras bli klara under 2024:

Jiddisch i hemmet syftar till att sprida information om språköverföring i flerspråkiga familjer genom att erbjuda konkreta verktyg för familjer som vill komma igång med språkrevitalisering i vardagen. Att föra jiddisch vidare till barnen i en familj kan vara en utmaning, särskilt om föräldrarna själva inte har jiddisch som modersmål. SCJ vill genom projektet stödja familjerna i denna process.

Bokstart är ett material som SCJ och Språkcentrum romska gemensamt tar fram för att komplettera Kulturrådets befintliga material *Bokstart* med information, stöd och inspiration till familjer som vill öka sin användning av ett nationellt minoritetsspråk med yngre barn (ca 0-3 år) samt till förskolor som ska arbeta med att stödja dessa barns språkutveckling. Till detta kompletterande material planeras språkspecifika sammanställningar av sånger, sagor, ramsor, böcker och liknande som kan användas för att stimulera de små barnens språkutveckling. Språkcentrumens material skiljer sig från Kulturrådets genom att det riktar sig till familjer som vill återta ett språk som varken är majoritetsspråket eller någon av de vuxnas starkaste språk.

Spelbox jiddisch tas fram i samarbete med Språkcentrum romska. Boxen planeras innehålla en samling pedagogiska spel för den som vill använda jiddisch via en spelaktivitet. Spelen är tänkta att kunna användas såväl i hemmiljö som i skolundervisning, föreningsliv och i studiecirkel. Spelen ska underlätta för pedagoger, familjer och föreningar att enkelt kunna skapa en rolig, interaktiv och utvecklande aktivitet. SCJ har diskuterat med pedagoger i Sverige, Polen och Australien för att få en breddad uppfattning om befintliga resurser och framtida önskemål. Insamlat och anpassat spelmaterial planeras finnas tillgängligt på SCJ:s hemsida.

Löpande verksamhet

Under 2023 har SCJ medverkat vid en rad olika evenemang, t.ex. det årliga jiddischseminariet som anordnas av Jiddischförbundet. Man har också prioriterat utåtriktat arbete med fokus på barn och unga. SCJ har därför besökt och medverkat vid aktiviteter för yngre språkbärare, t.ex. jiddisch-aktiviteter på ett judiskt sommarkollo som anordnades av Judiska församlingen samt besök på judiska förskolor och barnaktiviteter. Under bok- och biblioteksmässan i Göteborg, som 2023 hade judisk kultur som tema, medverkade SCJ under flera programpunkter. Inför Pride-veckan tog SCJ fram en ordlista som delades ut till besökare. Under hösten 2023 fanns planer på att bland annat arrangera en inspirationsföreläsning. Händelserna i Israel och det förvärrade säkerhetsläget för judar har dock begränsat möjligheterna att genomföra publika arrangemang.

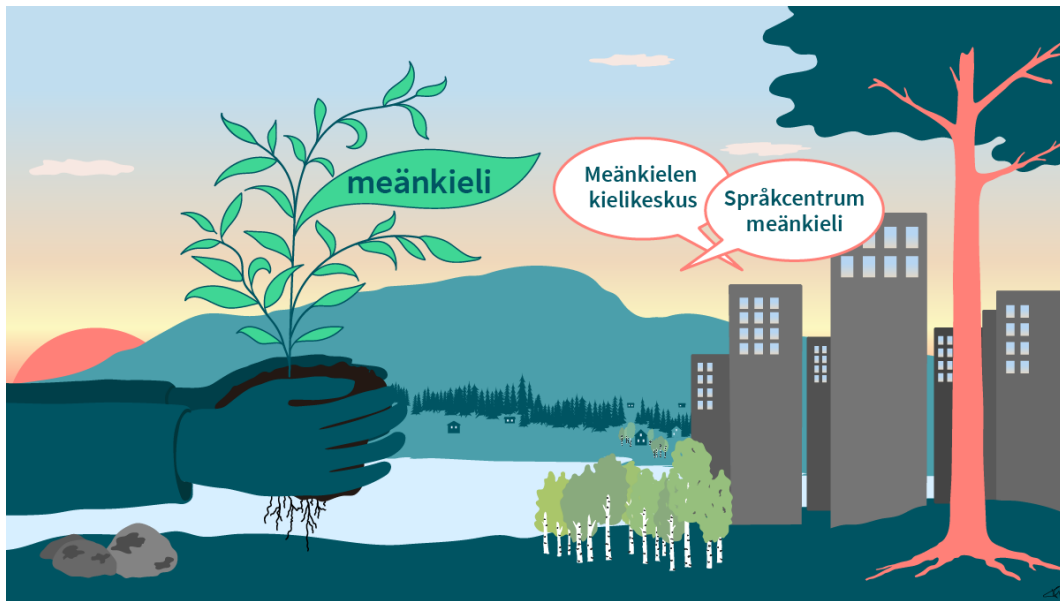
De organisationer SCJ hittills träffat är Judiska kulturföreningen 1945 i Malmö, Judiskt kunskapscenter i Malmö, Föreningen Jiddischkultur i Göteborg, Judiska församlingen i Göteborg, Jiddischkören i Stockholm, Jiddischsällskapet i Stockholm, Sveriges Jiddischförbunds styrelse samt samordnare för barn- och ungdomssatsningar, Judiska muséet, Judiska biblioteket och kulturföreningar med judiskt fokus. SCJ har även träffat studenter, lärare samt koordinatör vid jiddischutbildningen vid Lunds universitet, jiddischstuderande vid Paideia folkhögskola, kulturarbetare, jiddischlärare och föräldrar till barn i förskole- och skolåldern som läser jiddisch inom ramen för modersmålsundervisningen samt andra jiddischintresserade. SCJ har också

i olika sammanhang fungerat som en kunskapsresurs för andra myndigheter, t.ex. Skolverket.

Uppbyggnaden av Isofs webbplats för jiddisch pågår. Under 2022 och 2023 har SCJ arbetat med att samla in och producera material för webbplatsen. För revitaliseringen av jiddisch är sådant material av särskilt stor betydelse eftersom det inte finns så mycket språkliga och pedagogiska resurser som rör revitalisering av jiddisch i Sverige.

Språkcentrum meänkieli

Behovsinventeringen

I ett första skede har Språkcentrum meänkieli (hädanefter i denna rapport förkortat SCM) prioriterat att träffa organisationer och föreningar som företräder meänkieli framför andra aktörer, eftersom flera organisationer under lång tid arbetat med meänkieli och revitalisering och fört fram önskemål om inrättandet av ett språkcentrum för meänkieli. SCM träffade Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) samt dess lokalföreningar Svenska Kväner-Lantalaiset Kiruna, Tornedalingar i Pajala kommun, Tornedalingar i Stockholm och ungdomsförbundet Met Nuoret. SCM hade även möte med föreningen Meänmaa. SCM hade även tidigt möten med representanter för Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset, minoritetsspråkssamordnare i kommuner som ligger inom förvaltningsområdet för meänkieli samt beslutsfattare och tjänstepersoner i dessa kommuner.

Ett prioriterat arbete har också varit att medverka i olika evenemang där SCM presenterat sin verksamhet och sitt uppdrag. I samband med sådana evenemang har

det ofta förekommit spontana samtal med föreningar och enskilda språkbärare genom vilka synpunkter och behov kopplade till språkcentrumets verksamhet förts fram. Vissa aktörer har även på eget initiativ tagit kontakt med språkcentrumet för att framföra behov, önskemål och synpunkter.

Synpunkter och behov som framkommit

Kunskapsnav och inspirationskälla

Det som lyfts fram av många språkbärare är behovet av, och förväntan på, att SCM ska arbeta för att synliggöra och höja kunskapen om meänkieli och dess varieteter, både inom minoriteten och i samhället generellt. Minoriteten och språket är inte så välkända och det finns behov av ett kunskapsnav som samlar både information om språket och om språklig revitalisering. Man menar också att det behövs inspirations- och metodmaterial som väcker intresse och skapar en grund för språkbärare att kunna återta och använda meänkieli. Särskilt angeläget är det att skapa intresse hos barn och unga att lära sig eller att vidareutveckla sina kunskaper i meänkieli. Behovsinventeringen visar att det finns ett önskemål om att språkcentrumens webbplats utvecklas till att bli ett sådant digitalt kunskaps- och inspirationsnav.

Litteratur och annat material på meänkieli

Ett önskemål som framkommit under inventeringen är att det behövs mer litteratur som är särskilt anpassad för olika grupper, i synnerhet för unga. Idag finns det i princip bara böcker på meänkieli för små barn och för vuxna. Även annat material som kan användas för språkinläring och för att komma över språkspärrar behövs. Pedagoger har påpekat att det saknas material att använda i undervisningen så som böcker spel, lektionsplaneringar och ord- och frasböcker anpassade till olika åldrar.

Fördjupad samverkan och analys

Ett annat önskemål som kommer fram är efterfrågan på en fördjupad samverkan mellan SCM och andra organisatörer och myndigheter. Bland annat efterfrågas mer kunskap och analys om språkens situation i olika kommuner men också om erfarenheter från revitaliseringsprojekt i omvärlden, inklusive andra länder. Från flera aktörer finns ett önskemål om att SCM ska utgöra ett kunskapsnav när det gäller revitaliseringsarbete. Det finns också förväntningar på att SCM ska ta fram metoder för revitalisering som sedan fritt ska kunna användas för den som t.ex. vill anordna språkläger, språkkaféer och liknande.

Aktiviteter

De projekt som SCM valt att prioritera under verksamhetens två första år är sådana som stämmer överens med uppdraget och som inte är alltför omfattande, eftersom en bedömning från SCM:s sida är att målgrupperna gärna vill se resultat från

verksamheten inom en inte alltför lång tidsram. Mot denna bakgrund, samt det som framkommit i behovsinventeringen, har SCM arbetat med nedanstående projekt under perioden 2022–2023:

Fika på meänkieli är ett projekt som syftar till att ta fram stödmaterial för språkstärkande aktiviteter genom att översätta och anpassa finskspråkigt material till meänkieli och dess varieteter. Utanför Tornedalen och Malmfälten finns det få arenor där meänkieli och dess varieteter hörs och används. SCM vill därför uppmuntra föreningar och andra aktörer att starta och driva olika aktiviteter på meänkieli. Materialet kan användas av den som vill starta en samtalsgrupp eller ett språkcafé.

Sånger och ramsor på meänkieli är ett projekt i vilket SCM under 2023 tillgängliggjort sånger och ramsor på meänkieli. De inspelade sångerna och ramsorna utgör ett komplement till ett läromedel i meänkieli som är framtaget sedan tidigare, men de fanns tillgängliga enbart på cd-skiva. För att fler ska kunna ta del av ljudfilerna har de lagts upp på SCM:s webbplats.

Språkpaket på meänkieli för unga kom till mot bakgrund av att elever som SCM haft kontakt med har efterfrågat ett material på meänkieli som är anpassat för dem. Sedan tidigare finns bara ett språkpaket på meänkieli för nyblivna föräldrar. Inom projektet har man tagit fram ett analogt och digitalt innehåll som ska inspirera och underlätta för unga språkbärare som vill återta och använda meänkieli. Det finns också behov av en frاسبok för unga på meänkieli, i likhet med den norsk–kvänska frاسبok som redan tagits fram i Norge. För att kunna använda meänkieli i vardagen efterfrågar unga språkbärare ett verktyg som, i likhet med språkpaketet, sänker tröskeln till att använda språket och som inspirerar till att tala meänkieli.

Löpande verksamhet

Planerings- och inrättandefasen har för SCM handlat mycket om att få igång och samordna verksamheten mellan de två kontoren i Övertorneå och Kiruna, samt att samplanera och samordna verksamheten med övriga språkcentrum i Stockholm och Uppsala. I februari 2023 gjorde kulturminister Parisa Liljestrand ett besök på SCM i Övertorneå och kunde därmed på ett högtidligt sätt markera starten på verksamheten. I augusti 2023 invigdes SCM i Kiruna med ett brett program för både språkbärare och den intresserade allmänheten.

Webbplatsen för SCM färdigställdes under sommaren 2023 och en uppdatering av äldre material pågår. Att kunna erbjuda information och material på meänkieli är ett prioriterat arbete eftersom det finns en utbredd efterfrågan hos språkbärare och föreningar på material som kan användas vid aktiviteter på meänkieli, bland annat i skolundervisningen.

Under hösten 2023 anordnade SCM en inspirationsdag för förskollärare i Pajala kommun. Under dagen fick de 50 förskollärarna som deltog en presentation av SCM:s verksamhet samt ett föredrag om den lagstiftning som rör nationella minoriteter i förskolan. En förskollärare från en meänkieliförskola i Luleå berättade om hur de arbetar med språket.

Under de två första åren har SCM träffat en rad olika föreningar. Dessutom har SCM haft möten med olika kulturaktörer som Tornedalsteatern (Tornionlaakson teatteri), Korpilombolo kulturförening som årligen arrangerar European Festival of the Night och GiellaKieli som arrangerar Gällivare minoritetsspråksfestival. Vid de två sistnämnda mötena höll SCM presentationer av språkcentrumets uppdrag och verksamhet.

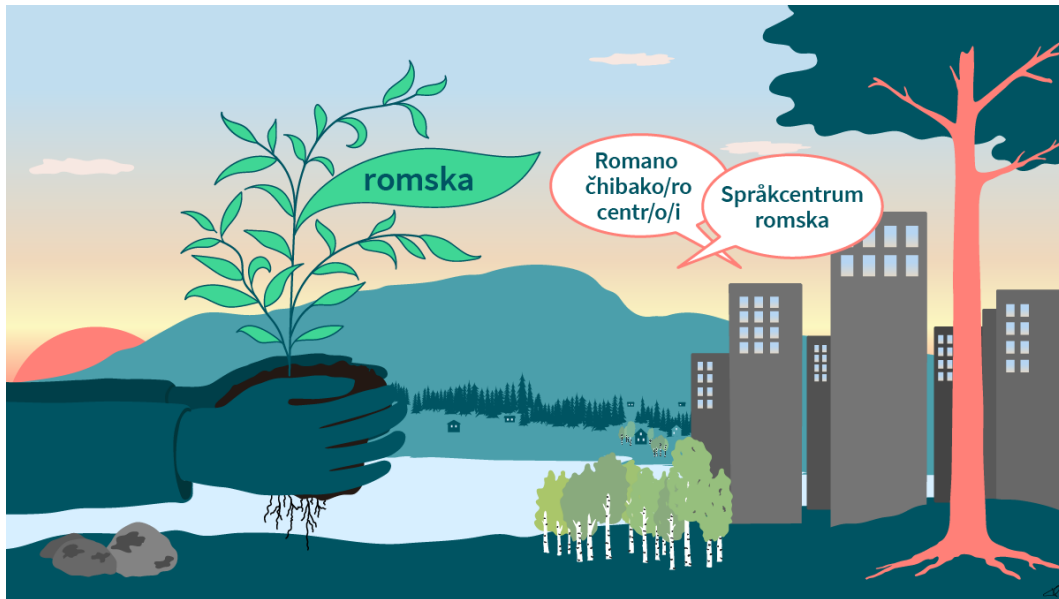
SCM har under de två första åren också träffat företrädare för kommuner inom förvaltningsområdet för meänkieli i Umeå, Övertorneå och Pajala samt besökt flera förskoleavdelningar i Luleå, Kiruna och Stockholm som använder meänkieli i sin verksamhet. I samband med kommunbesöken har SCM genomfört intervjuer med elever som läser meänkieli inom ramen för skolans modersmålsundervisning. Intervjuer med unga språkbärare har också genomförts som en del av arbetet med språkpaket på meänkieli. SCM har också deltagit vid större evenemang såsom Mänskliga rättighetsdagarna (MR-dagarna).

SCM har presenterat sin verksamhet vid ett stort antal olika evenemang. En del har varit riktade till allmänheten medan andra har varit mer specialiserade för språkforskare, översättare eller minoritetsspråkssamordnare på kommuner och regioner. Utöver det har SCM, i samverkan med STR-T, genomfört aktiviteter för barn och unga. SCM har även arrangerat ett seminarium med temat ”att återta sitt språk” tillsammans med Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset, Met Nuoret och Proud to be Ummikko som är en podcast om att tillhöra minoriteten men inte tala språket.

SCM har haft samverkan med flera bibliotek i förvaltningsområdet inklusive Nordkalottenbiblioteket som är resursbibliotek för meänkieli. Man har också träffat lärosäten och utbildningsanordnare, t.ex. Samiskt språkcentrum, Kulturrådet, Umeå universitet, Kvensk institutt i Norge, anordnare inom vuxenutbildningen samt forskare inom fältet minoritetsspråk och flerspråkighet. Samtal har även förts med minoritetsspråkssamordnare inom förvaltningsområdet för meänkieli, med olika kommunala, regionala och statliga verksamheter, beslutsfattare och tjänstepersoner samt med enskilda aktörer som är engagerade i frågor som rör meänkieli.

Språkcentrum romska

Behovsinventeringen

Liksom de övriga språkcentrumen genomförde Språkcentrum romska (hädanefter i denna rapport förkortat SCR) inledningsvis en genomgång av befintligt material från de samråd som hölls innan inrättandet av språkcentrumen samt dokumentation från projekt som beviljats revitaliseringsbidrag. För romskans del fanns också insamlat material från den behovsinventering som genomfördes inför inrättandet av resursbiblioteket för romska (biblioteken i Malmö). Utifrån detta samt den kännedom om aktörer som fanns bland språkfrämjare och språkvårdare på Isof, samt styrgruppen för SCR identifierades myndigheter, föreningar och enskilda som på olika sätt arbetar med det romska språket.

I nästa fas träffade SCR relevanta aktörer för att ta del av synpunkter och behov. Under denna fas kontaktades SCR också av enskilda, bland annat studenter, som hade frågor och synpunkter på verksamheten. En del av behovsinventeringen har också gjorts löpande i och med att språkfrämjarna i romska medverkat i olika evenemang där verksamheten presenterats och tagit emot synpunkter och önskemål om SCR:s verksamhet.

Synpunkter och behov som framkommit

Kale och resanderomani prioriterade i ett första steg

Behovsinventeringen visade först och främst att samtliga romska dialekter behöver revitaliseringsinsatser för att språköverföringen mellan generationerna ska fortsätta. De dialekter som är i allra störst behov av stöd är dock kale och resanderomani. De är

dialekter som har få talare i Sverige och är mycket allvarligt hotade. Den bilden delas också av styrgruppen för SCR. För att redan i ett tidigt skede rikta en del av insatserna mot dessa dialekter anställdes under hösten 2023 fyra projektassistenter varav tre med inriktning mot resanderomani och en mot kale för att genomföra en fördjupad behovsinventering för de två dialekterna. Projektassistenter har främst arbetat med att undersöka unga personers behov i samband med språkinläring.

Minoritetsstress och språkspärrar

En viktig insikt från behovsinventeringen för SCR är att en del språkbärare av romska inte vågar vara öppna med sin identitet på arbetsplatser och skolor. Detta gör att man heller inte ansöker om modersmålsundervisning för sina barn eller deltar i evenemang där den romska identiteten synliggörs. Det är tydligt att antiziganistiska föreställningar påverkar romer och ibland även attityden till det egna språket och kulturen. En del språkbärare vittnar om en "minoritetsstress"; att man inte känner att man befinner sig på en jämlik position i samhället i förhållande till svenskar. Detta gör att man avstår från att vara öppen med sin romska identitet för att inte hamna i "underläge" i olika situationer i arbetslivet eller i skolan. Trots att minoritetens språkliga och kulturella rättigheter stärkts under senare år bidrar minoritetsstressen till låg självkänsla som i sin tur bygger upp språkspärrar. Många tvekar inför att lära sig romska eller att använda språket.

Detta får i sin tur återverkningar på revitaliseringsarbetet. Under behovsinventeringen och i arbetet med olika projekt på språkcentrumet har det varit tydligt att det bland vissa språkbärare finns en tvekan att engagera sig på grund av att man inte vill dra uppmärksamheten till sin romska identitet. SCR har mött både ungdomar och vuxna som är anställda inom kommuner eller på myndigheter som berättat att de velat engagera sig men inte känt att de kunnat det på grund av att de inte velat avslöja sig. Det finns därför ett stort behov av positiv kunskapsspridning riktat både till minoriteten och till allmänheten om den romska identiteten, språket och kulturen utifrån ett stärkande och främjande perspektiv.

Inventeringen visar också att många vill att SCR ska vara en instans att vända sig till för att få kunskap om minoritetspolitiken och lagstiftningen men också för att prata med någon som tillhör minoriteten och som kan ge tips och råd om hur man driver projekt med syfte att revitalisera språk och kultur. Det finns också önskemål om att SCR ska sprida goda exempel på insatser så att kommuner och myndigheter kan få inblick i hur andra arbetar med projekt som involverar främjande av det romska språket.

Brist på lärare och läromedel

Ett mer konkret problem som många aktörer lyft fram under behovsinventeringen är bristen på modersmålslärare. Att det inte finns någon utbildning för modersmålslärare menar många är ett problem eftersom det gör att det inte fylls på med pedagoger som

kan undervisa i olika romska dialekter. Även bristen på läromedel för olika nivåer i olika skolformer är ett stort problem.

Önskemål som ligger utanför nuvarande uppdrag

Under behovsinventeringen har en del önskemål lagts fram som inte ryms inom det nuvarande uppdraget. Liksom för Språkcentrum jiddisch finns det de som vill att Språkcentrum romska ska kunna erbjuda en fysisk mötesplats. Det finns också önskemål om att SCR ska driva frågor utifrån enskilda organisationers intressen, så som tillgång till lokaler. Andra önskemål är att SCR ska ta sig an uppdrag som t.ex. rör översättning. Eftersom språkcentrumen har ett nationellt uppdrag och ska ge stöd på en nationell och övergripande nivå är sådana önskemål dock inte förenliga med språkcentrumens uppdrag.

Aktiviteter

Med grund i det som framkommit i behovsinventeringen har SCR arbetat med följande projekt under perioden 2022–2023. Projekten förväntas bli klara under 2024:

Fika på romska är ett pågående projekt som, liksom det parallella projektet *Fika på meänkieli*, har som syfte att ta fram metodmaterial för olika typer av språkstärkande aktiviteter utifrån det material som redan finns på finska. Handboken tas fram på sex romska dialekter och är tänkt att kunna användas av den som vill starta en samtalsgrupp eller ett språkcafé.

Bokstart, som är ett projekt som genomförs i samarbete med Kulturrådet och Språkcentrum jiddisch, är ett paket med sånger, sagor och ramsor som ska uppmuntra föräldrar att stimulera de små barnens språkutveckling och väcka läsintresset. *Bokstart* finns redan på svenska och delvis på finska men tas nu fram också på de romska dialekterna. Inledningsvis handlar det om att ta fram Bokstartspaket på kale och kelderash.

Spelbox romska är en samling spel för språkinläring som SCR ska ta fram tillsammans med Språkcentrum jiddisch. Precis som för *Spelbox jiddisch* är syftet med spelen är de ska kunna användas i olika situationer, såväl i hemmiljö som i skolundervisning, föreningsliv och studiecirkel. De spel som valts ut är sådana som är välkända för en bred allmänhet och som är enkla att lära sig. Den språkliga svårighetsgraden i spelen varierar, men fokus ligger på nybörjarnivån.

Utställning om det romska språket och dess historia ska skickas till ett bibliotek i samtliga kommuner, men det kommer också att vara möjligt att ladda ner materialet digitalt. Genom utställningen vill SCR öka kunskaperna om och synliggöra det romska språket och därmed stärka det romska språkets ställning.

Löpande verksamhet

SCR har deltagit i många utåtriktade arrangemang för att presentera sin verksamhet. Liksom de övriga språkcentrumen har SCR kommit igång med sina utåtriktade kanaler via webbplatsen och sociala medier.

I en särskild satsning på unga språkbärare har SCR bildat en ungdomsgrupp som består av romska ungdomar mellan 17 och 23 år som kommer från olika delar av Sverige. Ungdomsgruppens syfte är att bidra med sitt perspektiv på språkrevitalisering och föreslå aktiviteter som är intressanta för unga språkbärare. Gruppen träffas två till tre gånger per termin.

Språkcentrumet har också anställt fyra projektassistenter som har genomfört en fördjupad behovsinventering för kale och resanderomani under hösten 2023. Under inventeringen har projektassistenter träffat unga språkbärare för att lyssna på deras behov och synpunkter. Inventeringen ska sedan ligga till grund för förslag på vidare insatser.

SCR har haft fysiska och digitala träffar med romska föreningsrepresentanter och aktivister samt tjänstepersoner ibland annat Västerås, Haninge, Farsta, Stockholm och Täby, Eskilstuna, Huddinge, Helsingborg och Malmö. SCR har även blivit kontaktade av samordnare, tjänstepersoner och studenter runt om i landet för råd och tips i olika frågor som rör exempelvis arbete, skola, föredrag, stöd och kunskapslyft.

SCR har vidare haft samtal med bland annat É romani glinda om deras litteratur, en grupp unga finska romer via en workshop med Stockholms stad, föreningen Romer, kultur, fritid, kunskap och tolerans som berättade om hur de tar fram olika aktiviteter som bidrar till att språkets används och föreningen Fusion som berättade om ett skrivprojekt och olika revitaliseringsinsatser. Samtal har också förts med exempelvis Studieförbundet Bilda som behöver stöttning med mötescirklar och innehåll, och Stockholms stads evenemangsavdelning för att planera eventuella gemensamma insatser.

Sammanfattning från språkcentrumens två första verksamhetsår

Språkcentrumen har under den första tiden efter inrättandet haft stort fokus på att sprida information om uppdraget; att berätta både för de nationella minoriteterna och allmänheten om att språkcentrumen finns. Samtliga språkcentrum har genomfört resor runt om i landet för att träffa olika målgrupper, först och främst organisationer och språkbärare men också myndigheter och andra aktörer som har olika typer av uppdrag att främja de nationella minoritetsspråken. Utöver att informera om språkcentrumens inrättande och uppdrag har man också diskuterat hur

språkcentrumens uppdrag ska avgränsas mot övriga aktörers verksamhet samt vilka samarbetsmöjligheter som finns.

Förutom den utåtriktade informationsspridande insatsen har samtliga språkcentrumen från och med början av 2023 påbörjat sitt arbete med olika språkfrämjande projekt. Som nämnts ovan har valen av projekt haft sin grund i den initiala behovsinventering som genomfördes på respektive språkcentrum.

Det är redan efter den första tiden tydligt att språkcentrumen för finska, jiddisch, meänkieli och romska står inför många liknande utmaningar men att det också finns omständigheter som skiljer dem åt. De delvis olika förutsättningarna gör att förväntningarna från språkbärarna skiljer sig åt. Den sammanlagda bilden efter samrådsförfarande, dialog och behovsinventeringar är dock dels att det överlag finns ett stort behov av, och stora förhoppningar på, språkcentrumen från de nationella minoriteternas sida. Även andra aktörer som myndigheter, föreningar, minoritetspolitiska samordnare i kommunerna samt yrkesgrupper som lärare och pedagoger uttrycker stora förhoppningar om att språkcentrumen ska spela en viktig roll i arbetet med revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken. Även om de behoven och förväntningar som dessa aktörer framför rör ett brett spektrum av möjliga verksamhetsområden och arbetsuppgifter för språkcentrumen skulle de översiktligt kunna summeras ihop till två huvuduppgifter för språkcentrumen framöver – uppgifter som språkbärare för samtliga fyra språk är överens om bör vara prioriterade – nämligen kunskapsspridning och statushöjande samt metodstöd och kunskapsresurs. Nedan följer en sammanfattning av dessa två områden, med utgångspunkt i vad som framkommit under språkcentrumens första två år:

Kunskapsspridning och statushöjande

Behovet av kunskapsspridning kan sägas inkludera flera olika behov hos språkbärarna. Det handlar dels om att höja kunskapen och medvetenheten om de nationella minoritetsspråkens existens och minoritetspolitikens innehåll, både i samhället och bland minoriteterna själva. Denna del av uppdraget handlar om att skapa större medvetenhet om att språken är hotade men också att det finns möjligheter att revitalisera dem. Uppgiften omfattar såväl förmedling av information om de nationella minoritetsspråken som av revitalisering som fenomen. En del kommuner och myndigheter har sedan länge ett väletablerat arbete med språkrevitalisering, medan andra saknar grundläggande kunskaper. Särskilt gäller det kommuner och regioner som ligger utanför förvaltningsområdena.

Men kunskapsspridning handlar också om statushöjande insatser och att förmedla goda exempel på revitaliseringsinsatser utifrån vetenskaplig grund för att inspirera olika aktörer att sätta igång projekt med revitalisering som mål. Denna del av uppdraget handlar också om att medverka till en bättre informationsöverföring

mellan myndigheter som har minoritetspolitiska uppdrag genom att t.ex. anordna seminarier och andra evenemang som ger tillfälle för dessa aktörer att stärka sina nätverk.

En annan viktig aspekt av kunskapsspridningen är att på ett övergripande plan överföra kunskapen och medvetenheten om revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken till nya sammanhang som angränsar till det minoritetspolitiska verksamhetsfältet, t.ex. området mänskliga rättigheter. Ett mer integrerat arbete inom angränsande kunskapsområden skulle kunna öka träffytan för kunskaphöjande insatser. Konkret skulle detta kunna ske genom ökat samarbete med organisationer, myndigheter och andra aktörer.

Metodstöd och kunskapsresurs

En annan uppgift som det finns ett stort behov av, och som tagits upp av samtliga minoriteter, är stödet till de aktörer som arbetar med eller som vill arbeta med olika slags revitaliseringsinsatser. Det kan handla om att driva studiecirklar, arrangera språklägger, starta läsecirklar eller något annat. En stor vilja och engagemang finns redan för att initiera och driva sådana aktiviteter, men det råder en utbredd osäkerhet kring hur projekten ska genomföras för att få störst effekter på revitaliseringen av språken. Det finns alltså ett stort och uttalat behov från organisationer, myndigheter, skolor och andra aktörer av metodstöd som är förankrat i aktuell forskning och med utgångspunkt i den svenska kontexten. Under behovsinventeringarna framkom att många vill att språkcentrumen ska vara de som initierar och utvecklar sådant stöd, och som fungerar som ett kunskapsnav dit andra aktörer kan vända sig och få kunskaps- och metodstöd. I detta ligger också uppgiften att sprida goda exempel så att andra kan ta del av lyckade revitaliseringsinsatser vilket det också finns en stor efterfrågan på.

Insatser för att nå barn och unga

En gemensam utmaning inom ramen för båda uppgifterna ovan och för samtliga aktörer som arbetar med nationella minoritetsspråk är att nå unga språkbärare och få dem att bli engagerade. Detta är naturligtvis en nyckelfråga ur revitaliseringsperspektiv. Behovsinventeringarna har visat att så gott som samtliga aktörer som arbetar med revitalisering önskar stöd från språkcentrumen i att utveckla sin verksamhet på ett sätt som gör den attraktiv för barn och unga. Det kan handla om metodstöd men också att språkcentrumen bistår med att etablera nätverk inom vilka unga språkbärare kan samlas, samt att inspirera olika aktörer att skapa egna nätverk.

Språkcentrumen under 2024

Medan fokus på innehållet i delrapporteringen har legat på att redovisa de aktiviteter och insatser som genomförts under de två första åren av språkcentrumens verksamhet (2022–2023), finns naturligtvis en detaljerad planering för språkcentrumens verksamhet också för 2024, liksom för tiden efter det, under förutsättning att språkcentrumen får fortsatt finansiering.

Som tidigare nämnts pågår flera av de projekt som redovisats för 2023 också under 2024. Mycket av det löpande arbetet fortsätter också som innan. Under 2024 handlar det om att fortsätta att bygga upp webbplatserna för vart och ett av språkcentrumen liksom de sociala medierna och att ta fram olika slags material för respektive målgrupp. Samtliga språkcentrum fortsätter också med den utåtriktade verksamheten i form av t.ex. mediaframträdanden, föredrag, workshops, seminarier samt samverkans- och nätverksträffar. Vissa arrangemang, liksom det revitaliseringssymposium som Isof anordnade hösten 2023, är tänkta att bli årligen återkommande och planeras alltså att arrangeras också hösten 2024. Ett antal inspirationsdagar och inspirationsföreläsningar är också inplanerade under året. Isof kommer t.ex. att vara värd för det andra mötet i nätverket för myndigheter med uppdrag inom romsk inkludering och för romska språket (se s. 32).

Arbetet inom områden som språkteknologi, terminologi och arkiv fortsätter också. Som tidigare nämnts kommer språkcentrumen under 2024 att genomföra en inventering av befintligt arkivbestånd om de nationella minoriteterna och på de nationella minoritetsspråken. Behovsinventeringen fortsätter också som en del av den löpande arbetet. Som framgått ovan har inventeringarna hittills bland annat visat att det inom samtliga språkgrupper finns ett stort behov av insatser för barn och unga, vilket kommer att prägla språkcentrumens verksamhet under 2024. Bland annat kommer barn och unga vara en viktig målgrupp för olika typer av material som tas fram.

Under 2024 kommer de fyra språkcentrumen att fortsätta arbetet med att utveckla metod- och inspirationsmaterial som ska stötta kommuner, myndigheter och andra som arbetar med revitaliseringsinsatser. Dessutom kommer arbetet med att informera språkbärarna om deras rättigheter och möjligheter att använda sina språk att vara ett återkommande inslag i verksamheten.

Uppdraget att ta fram indikatorer

Isof har i samband med regeringens uppdrag att ansvara för språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romska även uppdrag att ta fram indikatorer som ska göra det möjligt att följa de nationella minoritetsspråkens utveckling över tid. Parallellt med inrättandet av språkcentrum har det därför pågått ett arbete med att ta fram sådana indikatorer. En redovisning av det arbete som skett under 2022 och 2023 redovisas i detta avsnitt.

Bakgrund till uppdraget

Det finns en insikt inom minoritetspolitiska sammanhang om att de nationella minoritetsspråken måste stärkas genom medvetna och planerade åtgärder som kan utgöra en motkraft till den pågående och långt framskridna språkbytesprocessen. Samtliga nationella minoritetsspråk är således i behov av revitaliseringsinsatser som ett sätt att skapa möjligheten för språken att bli levande språk i samhället, efter att användningen av dem inom olika domäner minskat. Att ta tillbaka språken, använda och revitalisera dem kan bara språkbärarna själva göra, men samhället behöver vara med och stötta dessa processer. Inrättandet av språkcentrum utgör en viktig del i att skapa de nödvändiga förutsättningar som behövs för att möjliggöra revitalisering av de nationella minoriteternas språk.

Revitalisering utifrån forskningens perspektiv

Att revitalisera ett språk innebär alltså att sätta in medvetna åtgärder för att stärka det. På grund av språkbytesprocessen har antalet talare i de nationella minoritetsspråken minskat och domäner där språken används reducerats kraftigt. För att språken ska kunna användas inom alla samhällsområden krävs utveckling för att bland annat kunna möta förändringar i samhället.

Språkbytesprocessen innebär att talare av ett språk stegvis övergår till att använda ett annat språk genom att det egna språket används i allt mindre utsträckning, i allt färre situationer och genom att allt färre talare överför språket till kommande generationer. I Sverige omfattas alla de nationella minoritetsspråken av en språkbytesprocess. För de nationella minoritetsspråken i Sverige har språkbytet skyndats på och förstärkts av

den assimileringspolitik som förts historiskt mot minoriteterna. Ojämlika villkor mellan talare av majoritetsspråket svenska och talare av de nationella minoritetsspråken har lett till att minoritetsspråkstalarna börjat använda det språk som den dominerande gruppen använder (se t.ex. Hyltenstam 2020).

Ett språk används och utvecklas i sin samhälleliga kontext, och möjligheterna att tillägna sig, bruka och utveckla det påverkas av en komplex samverkan av samhälleliga och individuella faktorer. Dessa faktorer kan ha nationell, regional eller lokal förankring (se t.ex. Hyltenstam & Stroud 1991, Hyltenstam 2020, Isof 2020). Revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken handlar om att återta och utveckla språken genom olika typer av åtgärder som ska stärka språkanvändningen på olika samhällsnivåer (se t.ex. Hyltenstam 2020). Revitaliseringsarbetet utförs av många olika aktörer och involverar språkbärare, talare, föreningar, organisationer, myndigheter, forskare och hela samhället i stort. För det pågående arbetet och planeringen av nya insatser och åtgärder är en kartläggning av språkets livskraft (vitalitet) en nödvändig utgångspunkt. I en beskrivning av ett språks vitalitet ingår exempelvis en bedömning av var språket befinner sig i språkbytesprocessen och vilka faktorer som påverkar användningen av språket och på vilket sätt. Vikten av en kartläggning och bedömning av vitaliteten som en vägledande del i språkrevitaliseringen har pekats ut av såväl de nationella minoriteterna och nationella minoriteters organisationer som forskare (se t.ex. Isof 2020, 2022).

Kunskaper om hur olika faktorer som påverkar språkbytesprocessen för ett visst språk i en viss kontext ser ut är väsentliga även för uppföljningen av existerande revitaliseringsinsatser och åtgärder. En systematisk kartläggning och återkommande utvärdering av behov, mål, resultat och önskemål vad gäller revitalisering ger en utgångspunkt för utvecklandet av framtida åtgärder och projekt. Exempelvis kan bedömningen av var språket befinner sig i språkbytesprocessen ligga till grund för de beslut som tas för vilka åtgärder och vilket stöd på samhälls-, grupp- och individnivå som behövs för att vända den negativa utvecklingen. Den kan också ge vägledning för utformning av olika typer av språkrevitaliserande projekt (Obiero 2010).

Att samla in data om de nationella minoritetsspråken

Den expertkommitté som granskar Sveriges åtaganden under den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (SÖ 2000:3), har vid upprepade tillfällen framfört kritik mot Sverige för bristen på tillförlitlig statistik på antal talare av de nationella minoritetsspråken. Kommittén har pekat på att bristen på tillförlitliga data leder till flera problem. Bland annat komplicerar det kommunernas bedömning av vilka behov språkbärare har lokalt inom t.ex. områden som utbildning och offentlig förvaltning.

Den svenska regeringen har redogjort för sin inställning till insamling av statistik över antalet talare. I Sverige förs av etiska skäl ingen officiell statistik baserad på etnisk, kulturell eller språklig tillhörighet. Expertkommittén har dock uppmanat Sverige att trots detta vidta åtgärder för att samla in data som kan underlätta för revitaliseringsarbetet, men på ett sådant sätt att det inte går emot de etiska ställningstaganden som regeringen gjort. Sverige har i sin rapportering också framfört att det inte finns något hinder för att samla in information och kunskap om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken baserat på olika typer av kvalitativa och kvantitativa undersökningar som innefattar frivillig medverkan och anonymitet från minoriteternas sida. Regeringen har också framfört att kvalitativa frivilliga datainsamlingar på övergripande nivå, med utgångspunkt i respektive minoritets förutsättningar och behov, kan ge en tydligare bild av situationen och därmed bidra med viktiga beslutsunderlag. Den bedömningen är också utgångspunkten för Isofs arbete med att ta fram indikatorer för de nationella minoritetsspråkens utveckling.

Modeller för att undersöka ett språks vitalitet

Under de senaste decennierna har forskare intresserat sig för de faktorer som påverkar minskningen av antalet talare i ett stort antal språk världen över. Det råder dock konsensus kring att det inte finns någon faktor eller indikator som enskilt kan ligga till grund för bedömningen av hur livskraftigt eller hotat ett språk är. Med faktorer menas här de parametrar som påverkar revitaliseringen av ett språk medan en indikator visar eller antyder, dvs. indikerar, något om revitaliseringen av ett språk. Det finns heller inga heltäckande skalor eller uppräknings av indikatorer som kan täcka alla de faktorer som påverkar språkbytet för ett visst språk vid en viss tid och i ett visst samhälle. Genom att genomföra en grundläggande undersökning kan man dock identifiera vilka de avgörande faktorerna och aktörerna är utifrån en specifik kontext.

Även om språkbytesprocesserna för olika språk påverkas av samhällliga kontext, både den nutida och den historiska, har forskare utvecklat, testat och tillämpat generella modeller för att undersöka språkbytesprocesser. Modellerna har olika syften, de har dels använts för att klassificera hur hotat ett språk är, dels till att beskriva eller karakterisera de faktorer som påverkar vitaliteten och som kan användas för att vända språkbytet (Obiero 2010). I många fall är modellerna för bedömning av ett språks vitalitet en kombination av både klassificering och beskrivning. Klassificeringen av hur hotat ett språk är uttrycks ofta i skalor och karakterisering av ett språks sociolingvistiska kontext, dvs. det samhälle där språket används och revitaliseras. De modeller som söker faktorer som påverkar ett språks vitalitet bygger i sin tur på parametrar för lyckad revitalisering och presenterar faser och steg för språkplanering (se t.ex. Obiero 2010).

Det finns alltså en rad olika modeller som tagits fram av forskare för att bedöma ett språks vitalitet och för att avgöra vilka insatser som det finns behov av. Modellerna har utformats och tillämpas för olika språk i olika kontexter, och de bygger ofta på undersökningar och observationer av revitaliseringsinsatser världen över. Utgångspunkterna i modellerna varierar och i bedömningen av ett språks vitalitet lyfter de därmed fram olika typer av indikationer som de mest centrala.

Isof har gjort bedömningen att den modell som tagits fram inom ramen för Unescos arbete med hotade språk innehåller faktorer som sammantaget kan ge en relativt heltäckande bild av språkens utveckling i ett revitaliseringsperspektiv. För att modellen ska passa i en svensk kontext har vissa anpassningar gjorts som presenteras närmare i figur 6 nedan.

Unescos modell

I början av 2000-talet tog en grupp forskare, inom ramen för Unescos program för bevarande av hotade språk, fram nio faktorer som de menade var centrala i beskrivningen av den situation språket brukas i och som påverkar dess möjligheter att revitaliseras. Av de nio faktorerna handlar sex om språkets vitalitet och graden av hot mot språket, två om attityder mot språket och en om behovet av dokumentation (Brenzinger et al. 2003). Ingen av faktorerna är menad att användas isolerat för beskrivning av ett språks vitalitet och expertgruppen betonar att alla de nio faktorerna har betydelse för den sammanlagda bilden.

Åtta av de nio faktorerna graderas enligt en 6-gradig skala från 0 till 5 där noll markerar den alvarligaste graden av hot och fem den mest vitala situationen. Den faktor som inte graderas är absolut antal talare – detta på grund av svårigheten att beräkna det faktiska antalet talare av ett visst språk samt att bedöma hur många talare som behövs i faktiskt antal för att ett språk ska vara livskraftigt i en given kontext. Likaså är den geografiska spridningen av talarna, dvs. hur koncentrerat eller utspritt talarna lever, en faktor som påverkar vitaliteten i relation till antalet talare.

Expertgruppen menar att genom att gradera faktorerna utifrån vitalitet och hot mot användningen av språken skapar man en möjlighet att se vilka områden som framträder som de mest akuta att åtgärda. En karakterisering utifrån faktorerna kan också ge vägledning i planeringen av revitaliseringsinsatser.

I tabell 2 sammanfattas Unescos centrala faktorer för bedömning av ett språks vitalitet (Brenzinger et al. 2003).

Tabell 2. Centrala faktorer för bedömning av ett språks vitalitet enligt Unesco

Samtliga faktorer är viktiga i karakteriseringen av ett språks sociolingvistiska situation.	<i>Vitaliteten och graden av hot</i>	Faktor 1: Överföring av språket mellan generationer Faktor 2: Absolut antal talare Faktor 3: Proportion av talare inom den totala populationen (i ett land) Faktor 4: Existerande språkdomäner Faktor 5: Respons gentemot nya domäner och media Faktor 6: Material för språkundervisning och litteracitet
	<i>Attityder gentemot språket</i>	Faktor 7: Statens och myndigheternas förhållningssätt och policy, officiell status Faktor 8: Talarnas attityder mot det egna språket
	<i>Behovet av dokumentation</i>	Faktor 9: Mängd och kvalitet på dokumentation

Isofs arbete med uppdraget att ta fram indikatorer

Isof har under 2022 och 2023 påbörjat arbetet med att ta fram indikatorer för att följa de nationella minoritetsspråkens utveckling. Arbetet har skett i flera steg. Det första steget har handlat om att ta fram ett ramverk som ska ligga till grund för kartläggningen av relevanta mått, samt en bedömning av vilka mått som kan fungera som indikatorer för att mäta språkens utveckling. I ett andra steg har det gjorts en inventering av vilken information i form av statistik och andra kvalitativa eller kvantitativa data som redan tas fram av andra myndigheter eller aktörer, och som skulle kunna användas som indikatorer. Det tredje steget har handlat om att utveckla relevanta mått i samarbete med andra myndigheter och aktörer. I det fjärde steget genomförs en enkätstudie för att undersöka språkanvändning på individuell nivå, och som därmed kan ge en bild av Unescos faktorer utifrån den enskilda språkanvändaren. I det femte och sista steget sammanställs samtliga indikatorer tillsammans med förslag om långsiktig användning. Genom hela processen för Isof en dialog med Sametinget och Samiskt språkcentrum som har motsvarande uppdrag att ta fram indikatorer som gör det möjligt att följa minoritetsspråkens utveckling. Dialogen har skett genom regelbundna digitala möten.

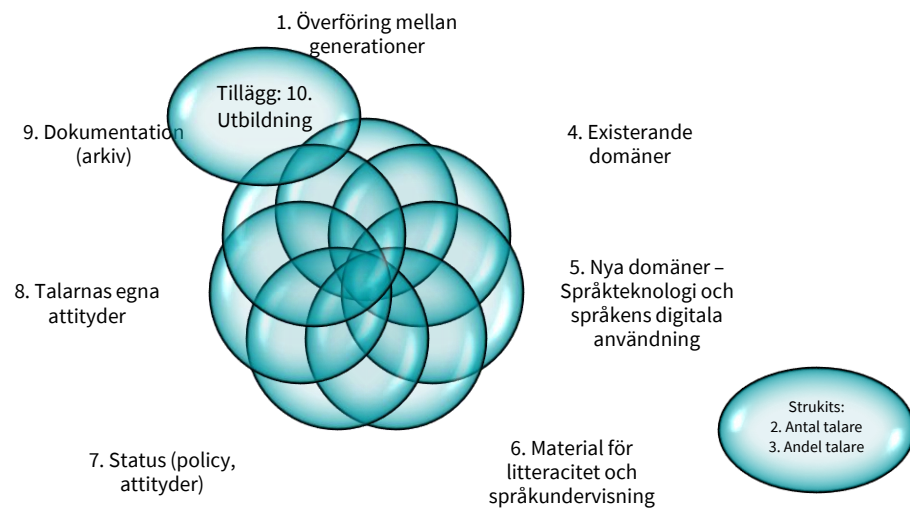
Nedan beskrivs arbetet i de olika stegen mer utförligt. Vid tidpunkten för delredovisningen, i december 2023, befinner sig arbetet på steg 3 och 4 som sker parallellt och integrerat. Steg 5, som innebär det mest omfattande arbetet, kommer att genomföras under 2024.

Steg 1: Ramverk och samråd

Inledningsvis genomfördes en omfattande genomgång av den forskning om språklig revitalisering som är relevant i relation till svenska förhållanden. Som nämnts ovan har det inom forskningen om revitalisering och språkbyte utvecklats olika modeller för att göra bedömningar av ett språks vitalitet och för att gradera den hotnivå det aktuella språket står inför. Modellerna skiljer sig åt både i fråga om vilken betydelse de ger åt olika samhällsområden och faktorer men också ifråga om vilka mått de anger som centrala för bedömningen.

Som tidigare nämnts resulterade analysen i bedömningen om att de nio faktorer som Unesco tagit fram inom ramen för sitt arbete med hotade språk är en lämplig utgångspunkt för att ta fram indikatorer för att bedöma de nationella minoritetsspråkens utveckling. Faktorerna i Unescos ramverk är dock inte så precist definierade och behöver preciseras för varje specifik kontext och syfte. Sammantaget ger de dock en relativt heltäckande bild av både förutsättningarna för revitalisering och faktiskt språk användning. Utifrån dessa faktorer kan mer specifika fält tas fram.

Utifrån den situation som råder i den svenska kontexten, och med tanke på Sveriges restriktiva hållning till insamlingen av språkstatistik, har Isof gjort bedömningen att modifiera Unescos modell något genom att lyfta bort faktor 2 (antal talare) och faktor 3 (andel talare av befolkningen som helhet). En annan bedömning var att lyfta ut området *utbildning* och låta det utgöra en egen faktor (faktor 10), istället för att som i originalmodellen låta den utgöra en del i faktor 4 (existerande språkdomäner). Detta eftersom det i alla revitaliseringssammanhang i den svenska kontexten betonats hur viktig utbildningssektorn är för språkens överföring mellan generationer. Det är också i relation till utbildningsområdet som Sverige mottagit skarpast kritik från Europarådet i samband med den internationella bevakningen av Sveriges efterlevnad av minoritetskonventionerna. Även minoriteterna själva för enhälligt fram möjligheten att få undervisning i språken som centralt. Figur 6 sammanfattar faktorerna i det modifierade ramverket.

Figur 6. Isofs modifierade ramverk utifrån Unescos modell.

Steg 2: Kartläggning och analys av befintliga data

I det andra steget har Isof gått igenom vilken information som redan samlas in och regelbundet rapporteras av andra aktörer, främst myndigheter. En rad andra myndigheter har uppdrag som rör de nationella minoriteterna, och en del har fått särskilda uppdrag från regeringen under perioden 2022–2024 inom ramen för den handlingsplan som lades fram 2022.

Några av de myndigheter som har sådana uppdrag är Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, som årligen följer upp kommunernas minoritetspolitiska åtgärder, samt Skolverket, Skolinspektionen, UHR, Kulturrådet och Kungliga biblioteket. Det finns även andra myndigheter som har verksamhetsområden som delvis innefattar de nationella minoritetsspråken och som därmed skulle kunna generera relevanta mått.

Vissa data som preliminärt bedömts vara intressanta tas alltså redan fram av olika myndigheter inom ramarna för deras uppdrag. Det handlar både om statistik och om mer kvalitativa data. Sådan information skulle Isof därför bara behöva sammanställa genom att man tillsammans upparbetar rutiner för överföring på regelbunden basis. Exempel på befintliga data är viss statistik inom skolväsendet, t.ex. statistik som rör modersmålsundervisning eller utbud av och deltagande i universitetskurser. Annan data skulle kunna tas fram genom samarbeten mellan Isof och de aktuella myndigheterna, men i vissa fall behöver förutsättningarna för detta undersökas närmare. Detta gäller t.ex. befintlig litteratur och annat material på nationella minoritetsspråk. Ytterligare data behöver tas fram av Isof själv genom egna undersökningar och kartläggningar.

De mått som diskuterats har sorterats in under var och en av de aktuella faktorerna (se fig. 6) och utifrån om de bedömts mäta språkets faktiska användning eller snarare utgöra mått på förutsättningar för användning (vilket gäller de flesta mått). Mått som bedöms mäta faktisk användning skulle kunna utgöra indikatorer på språkets vitalitet eller revitaliseringens effekter, medan mått som visar på vilka insatser det allmänna, dvs. myndigheter, kommuner och andra aktörer gör snarare skulle utgöra indikatorer som visar på förutsättningarna för revitalisering.

Figur 7 illustrerar de utgångspunkter som kan användas för att sortera de olika mått som används vid undersökningen av ett språks utveckling, och när man vill kunna följa framsteg och brist på framsteg inom olika områden.

Figur 7. De två olika utgångspunkterna som utvecklingen av språk kan följas utifrån.

Steg 3: Utveckling av relevanta indikatorer och mått

Nästa steg har innefattat en analys av möjliga mått som valts ut som relevanta för varje faktor 1–10. Under denna fas i arbetet har Isof arrangerat interna workshops med medarbetare med expertkompetens inom områden som språkvård, revitalisering, språkteknologi, arkiv och terminologi för att undersöka vilka mått som skulle kunna vara aktuella. Dessa mått rör till största del förutsättningar från det allmänna. Inom flera av dessa områden kommer det troligen att krävas vidare arbete från Isof eller i samarbete med andra myndigheter för att man ska få fram relevanta mått. Detta är t.ex. fallet inom området arkiv och språkteknologi, där det idag saknas en överblick över befintliga resurser på de nationella minoritetsspråken. Som ett led i detta planerar Isof att under våren 2024 anställa en studentmedarbetare med arkivkompetens för att göra en första inventering av vilka institutioner som har material på de nationella minoritetsspråken, samt materialets omfattning och beskaffenhet. När det gäller språkteknologiska resurser skiljer sig förutsättningarna åt mellan de nationella minoritetsspråken när det gäller vilka data som finns tillgängliga, vilket innebär att det för vissa av språken kommer att vara möjligt att på ett tidigare stadium än för andra ta fram relevanta mått. Även området språkteknologi kräver

dock troligen ett förarbete för att på lite längre sikt kunna få fram användbara indikatorer.

I detta steg har Isof även träffat och fört dialog med flera av de myndigheter som är intressanta för samarbete. Syftet med dessa möten har dels varit att få veta mer om den data varje myndighet tar fram, dels att diskutera eventuella samarbeten inom ramen för indicatorsuppdraget.

Isof har också genomfört ett förarbete i form av interna och externa samråd inför att ta fram en enkät för att undersöka faktiskt språkanvändning på individuell nivå (se steg 4). Samråd har genomförts med Isofs språkvårdare och språkfrämjare separat för respektive språk samt med styrgrupperna för respektive språkcentrum. Frågan om genomförandet av en enkät har också tagits upp i öppna samråd samt i samråden med minoritetsorganisationerna. Resultatet av samråden samt genomförande av enkäten redogörs för i nästa steg.

Steg 4: Enkätundersökning bland språkbärare av finska

Som tidigare framgått har Isof valt att utesluta två faktorer i Unescos modell som rör framtagandet av statistik om antalet talare av ett språk samt andelen talare av befolkningen som helhet (faktor 2 och 3). Orsakerna till detta har tidigare redogjorts för. Med utgångspunkt i detta gjordes bedömningen att det ändå finns ett stort värde i att närmare undersöka språkanvändning på individuell nivå för att samla in information om exempelvis språkbruk och attityder, hur och när språkbärare i olika delar av landet använder språken, hur de har lärt sig dem och om de tar del av olika språkreviderande insatser. Förutsättningen för sådana undersökningar är dock att de baseras på frivillighet och anonymitet samt utan ambitionen att representera hela minoriteten.

Isofs bedömning har varit att i ett första skede genomföra en enkätundersökning bland språkbärare av finska. Beslutet har tagits med utgångspunkt i resultatet från de samråd som hållits specifikt om indicatorsuppdraget men också utifrån de tidigare samråd som genomfördes inför inrättandet av språkcentrumen samt med styrgruppen för Språkcentrum finska. Det finns inom den sverigefinska minoriteten generellt en positiv inställning till att undersöka användningen av finska på individuell nivå, och ett stort intresse för att ta fram mer kvantitativa data. Frågan om genomförande av insamling av data på individnivå är därför inte en kontroversiell fråga för den sverigefinska minoriteten generellt, utan behovet av mer information om användningen av finska språket i Sverige har snarare varit en fråga som sverigefinska organisationer har lyft fram.

Samråden med de övriga minoriteterna har visat att det också bland dem i grunden finns en positiv inställning till att ta reda på mer om språkanvändning på individuell nivå, under förutsättning att frivillighet och anonymitet garanteras. Samtidigt finns

det, särskilt bland jiddisch- och romsktalande, en viss försiktighet inför undersökningar på individnivå. På grund av historiska, men även nutida, erfarenheter av antisemitism och antiziganism finns det ett större behov av att skydda sin integritet. Detta skulle kunna medföra att vissa individer väljer att inte vill delta i en enkätundersökning, vilket inte i sig måste innebära att sådana undersökningar inte ska genomföras. Eventuella undersökningar bör dock genomföras med full respekt för minoriteternas inställning, vilket skulle kunna innebära anpassningar i utformningen av enkäten samt i genomförandet. En annan risk är att svarsfrekvensen kan bli låg. Dessa faktorer behöver vägas in i en sammantagen bedömning av genomförandet av enkätundersökningar bland övriga minoriteter.

Frågorna i den enkät som tagits fram och som ska genomföras bland språkbärare av finska handlar bland annat om i vilka sammanhang finska används skriftligt och muntligt både i arbetslivet och i den privata sfären, hur språket används i familjen, på vilket sätt man tillägnar sig språket (t.ex. via tv, radio, böcker, tidningar osv.) samt vilka attityder respondenterna har till användningen av finska och hur språkbärarna själva ser på revitalisering och behovet av insatser från samhället. Utformningen av frågorna har remitterats och diskuterats med styrgrupperna och referensgruppen för språkvården i finska samt av resursteamet för språkcentrumen, för att bland annat se till att utförandet inte äventyrar integritet och anonymitet.

Steg 5: Analys av samtliga mått och indikatorer

I det sista steget ska Isof analysera de svar som kommit in från enkätundersökningen. Mot bakgrund av det som kommit fram och hur väl frågorna fungerat kan man gå vidare med att utforma enkäter för de övriga språken. I detta skede behöver man ta hänsyn till om enkätfrågorna ska utformas på ett andra sätt än enkäten som utfördes för språkbärarna av finska mot basis av de önskemål och behov som finns bland dessa minoriteter. I detta kommer styrgrupper och andra representanter för de aktuella minoriteterna göras delaktiga. Om inget framkommer i dessa samråd och dialoger som motsäger genomförandet kan arbetet med genomförandet av enkätundersökningar för jiddisch, meänkieli och romska inledas under 2024.

I detta steg bör också en sammanställning av de olika indikatorerna för varje faktor i Unescos modell sammanställas för vart och ett av språken finska, jiddisch, meänkieli och romska, tillsammans med ett förslag om vilka som bör ingå i den regelbundna uppföljningen av språkens utveckling framöver. Det slutgiltiga förslaget kommer att presenteras i Isofs slutrapport till regeringen i mars 2025.

Bedömningar och förslag

I detta avsnitt presenteras Isofs bedömningar utifrån den analys som gjorts efter de första två åren av Isofs uppdrag att etablera språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romska 2022–2024.

Utgångspunkter och förutsättningar

Inrättandet av språkcentrum har varit en fråga som drivits av de nationella minoriteterna under lång tid. Förebilden har varit Samiskt språkcentrum som sedan 2010 verkat med goda resultat för revitalisering, främjande och bevarande av de samiska språken. Språkcentrumformen har varit framgångsrik som komplement till språkvården genom att den kunnat erbjuda språkbärare konkreta möjligheter att använda, bevara och utveckla språket. Genom att Isof nu har ansvaret för språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romska är förhoppningen att detta ska skapa bättre förutsättningar för revitalisering av samtliga nationella minoritetsspråk eftersom språkcentrumen kan fungera som en resurs för de organisationer och föreningar som utför det praktiska revitaliseringsarbetet runt om i landet.

Synergieffekter från den etablerade språkvården

När språkvårdare i jiddisch, meänkieli och romska anställdes inom Isof under 2000-talet var det första gången man i myndighetsform arbetade med språkvård i dessa språk. Språkvård i finska hade funnits sedan 1975, och språkvård i svenska sedan 1940-talet. Det fanns alltså någon form av utgångspunkt för språkvården i de nationella minoritetsspråken när den etablerades, även om omständigheterna för finska, jiddisch, meänkieli och romska av naturliga skäl stod inför helt andra utmaningar än man hade inom språkvården i svenska.

Språkvården i nationella minoritetsspråk utgjorde därmed en slags pionjärverksamhet som behövde hitta sina egna former, med utgångspunkt i de minoritetspolitiska målen om revitalisering samt utifrån de behov språkbärarna hade och fortfarande har. Samma sak gäller för språkcentrumen och de språkfrämjare som rekryterats för att arbeta med revitalisering. Som nämnts ovan finns Samiskt språkcentrum som en förebild men liksom för språkvårdsverksamheten behöver varje språkcentrum hitta

sitt sätt att arbeta som svarar mot de särskilda omständigheter som råder för det specifika språket. Isof gör efter de första två åren bedömningen att språkcentrumen kunnat dra stor nytta av att samverka och utbyta erfarenheter med språkvården i de nationella minoritetsspråken.

Bedömning

- För att språkcentrumverksamheten ska fungera fullt ut behövs samverkan och kunskapsutbyte med språkvården inom respektive språk.

Synergieffekter med Isofs övriga verksamhet

Utöver språkvården har en tydlig synergieffekt också kunnat noteras när det gäller de resurser som finns inom övriga delar av Isofs verksamhet med kompetens inom dialekter, namn, arkiv, terminologi, och språkteknologi. Det faktum att Isof sedan 2010 haft regeringens uppdrag att fördela statsbidrag till föreningar som arbetar med revitalisering av de nationella minoritetsspråken är ytterligare en faktor som bidragit med värdefull kompetens.

Inrättandet av språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romska har inneburit etableringen av fyra nya verksamheter, med ett betydligt bredare uppdrag än språkvården har. Samtliga språkfrämjare har god vana av att arbeta med språken och breda kontaktnät bland minoriteterna och andra relevanta målgrupper. Det stöd som resursteamet kunnat ge under den första fasen då språkcentrumen inrättats har varit avgörande för att språkfrämjarna kunnat komma igång att arbeta med konkreta projekt och aktiviteter så snart efter inrättandet.

Slutligen har de stödfunktioner som finns tillgängliga på Isof i form av en kommunikationsavdelning, kompetens inom rekryterings- och personalfrågor samt myndighetens administrativa stöd, kunnat bistå språkcentrumen med nödvändig kompetens.

Bedömning

- Språkrevitaliseringen behöver bedrivas med utgångspunkt i vetenskap och beprövad erfarenhet, vilket stärks av kopplingen till en forskande myndighet.
- Isofs stödfunktioner har gjort att språkcentrumen kunnat fokusera på sin kärnverksamhet.

Synergieffekter mellan språkcentrumen

Det har också varit tydligt att språkcentrumen haft stor nytta av varandras erfarenhet och kunskap – det täta samarbetet mellan de fyra språkcentrumen har därför varit mycket betydelsefullt. Eftersom språkcentrumen är små enheter med flera gemensamma utmaningar och behov har man kunnat samarbeta kring olika typer av projekt utifrån sin samlade kompetens vilket har kommit verksamheten på de enskilda språkcentrumen till godo.

Synergieffekterna är värdefulla för språkcentrumens uppdrag

Den sammantagna bilden är att Isof har en bred kompetens kopplad till de nationella minoritetsspråken, vilket underlättar inte bara arbetet på språkcentrumen utan också uppdraget att ta fram indikatorer för att mäta språkens utveckling över tid. Många av de faktorer som används som ramverk för arbetet innefattar sådan kompetens som Isof har inom myndigheten t.ex. kunskap om arkiv, språkteknologi, överblick över dokumentation och regelverk. Myndighetens nuvarande uppdrag och erfarenhet av arbete med de nationella minoriteternas språk och kultur, liksom myndighetens egen forskningsverksamhet och nära samarbete med universitet och högskolor utgör en god grund för språkcentrumens uppdrag.

Bedömning

- Myndighetens nuvarande uppdrag och erfarenhet av arbete med de nationella minoriteternas språk och kultur, liksom myndighetens egen forskningsverksamhet och nära samarbete med universitet och högskolor utgör en god grund för språkcentrumens uppdrag.

Fortsatta samråd och dialog viktigt

Isof gör också bedömningen att det varit en fördel för verksamheten att språkcentrumen etablerats inom ramarna för myndighetens övriga verksamhet med de nationella minoritetsspråken, eftersom det inom organisationen finns inarbetad kompetens om vad det innebär att arbeta med frågor som rör de nationella minoriteterna, även sådan kompetens som går utöver det som rör språk och kultur. Som tidigare nämnts utgörs de fyra aktuella minoriteterna inte av heterogena grupper, tvärtom finns det inom minoriteterna olika grupper och individer med skilda behov, önskemål och synpunkter på vad myndigheten bör prioritera och hur man ska arbeta med revitalisering. För att skapa förtroende hos minoriteterna för arbetet med språkcentrumen innebär det för myndighetens del att det varit nödvändigt att bygga

en stabil grund där samråd, dialog och inflytande utgjort basen för det fortsatta arbetet. Isof har därför, särskilt under det första året, lagt mycket tid och resurser på att ge språkbärarna så mycket insyn som möjligt i inrättandet.

Ett viktigt arbete under etableringsfasen har varit dialogen och samråden med minoritetsorganisationerna, för att prata om var gränserna ska gå för språkcentrumens verksamhet och organisationernas egna arbete. En viktig funktion för språkcentrumen är att stötta organisationernas arbete genom att t.ex. ge stöd på övergripande nivå och i hela landet genom t.ex. utveckla metoder för revitalisering som organisationerna sedan kan dra nytta av. Hos några enskilda inom minoriteterna har det funnits viss oro för att språkcentrumet ska "konkurrera" med organisationerna och bidra till att organisationerna får mindre medel för sin verksamhet eller tappar sin funktion. Som Isof lyfte fram i förslaget till handlingsprogrammet för bevarande av de nationella minoritetsspråken har minoritetsorganisationerna, med sina kontaktnät och kunskap om lokala förhållanden, en helt avgörande betydelse för genomförandet av minoritetspolitiken och för bevarande och utvecklande av minoritetsspråken, både som experter på den egna situationen och som viktiga företrädare för talare och språkbärare. För att organisationerna ska kunna utöva egenmakt och delta i det allmännas samrådsförfaranden krävs att organisationerna även fortsättningsvis får statligt stöd.

Bedömning

- Det har varit en fördel för verksamheten att språkcentrumen etablerats inom ramarna för myndighetens övriga verksamhet med de nationella minoritetsspråken.

Brett uppdrag för att kunna anpassa till olika förutsättningar

Ett av språkcentrumens viktigaste uppdrag är att stötta det revitaliseringsarbete som redan utförs i organisationer och av andra aktörer. Arbetet utgår från minoritetens situation och behov och syftar till att stärka enskildas förutsättningar att återta och bruka språket.

Även om språkcentrumen under de första två åren kunnat identifiera vissa centrala behov hos språkbärare och aktörer som arbetar med språklig revitalisering, så kvarstår bedömningen att behoven hos de olika minoriteterna ser olika ut. Sverigefinnar har t.ex. fört fram att det behövs riktade insatser för vissa väldefinierade grupper, t.ex. vård- och omsorgspersonal, för att kommuner och regioner ska kunna efterleva skyldigheterna i minoritetslagen. Bland minoriteterna judar och romer

påverkas det språkliga revitaliseringsarbetet av antisemitiska och antiziganistiska strömningar i samhället vilket gör att behoven av en bredare slags kunskapsspridning riktad till allmänheten är större för dessa grupper.

Revitaliseringsarbetet innefattar alltså ett brett spektrum av angränsande områden, arbetssätt och metoder som behöver anpassas till varje minoritets förutsättningar, behov och prioriteringar. Dessa prioriteringar kan ändras utifrån händelser i omvärlden, men också utifrån att kunskapen ökar om revitalisering i en svensk kontext. Fortfarande är sådan forskning dock begränsad, och de studier och erfarenheter om revitalisering som finns från andra länder behöver värderas utifrån svenska förhållanden. Detta kan göra att de metoder och material som tas fram som stöd för aktörer som arbetar med revitalisering kommer att behöva anpassas i takt med ny kunskap inom fältet. Mot bakgrund av detta är det också av betydelse att språkcentrumens uppdrag även fortsättningsvis formuleras brett och därav är möjligt att anpassa efter verksamhetens ändrade förutsättningar.

Bedömning

- Språkcentrums uppdrag bör även fortsättningsvis formuleras brett för att ge möjlighet att anpassa verksamheten efter eventuella ändrade förutsättningar.

Kunskapsförmedling och metodstöd viktiga arbetsområden framöver

Genom behovsinventeringen framkom att det finns många olika önskemål om vilken roll språkcentrumen bör spela och vilken inriktning verksamheten bör ha. Det var dock två huvudområden som samtliga minoriteter menade bör prioriteras av språkcentrumen i deras fortsatta arbete. Det ena är kunskapsspridning, vilket handlar om att höja kunskapen och medvetenheten om de nationella minoritetsspråkens existens och minoritetspolitikens innehåll, både ute i samhället och bland minoriteterna själva. Det handlar också om statushöjande insatser samt att förmedla goda exempel på revitaliseringsinsatser utifrån vetenskaplig grund för att inspirera olika aktörer i deras revitaliseringsarbete.

Den andra huvuduppgiften som det finns stort stöd för Isofs roll som kunskapsnav. Trots att det finns ett stort engagemang bland olika aktörer för att initiera och driva revitaliseringsprojekt och aktiviteter, råder det en utbredd osäkerhet kring hur projekten ska genomföras för att få störst effekter på revitaliseringen av språken. Önskemålet från organisationer, myndigheter, skolor och andra aktörer är därför att

Isof ska utveckla olika typer av metodstöd som är förankrat i aktuell forskning och med utgångspunkt i svenska förhållanden.

Positiva effekter kan skönjas men långsiktiga åtgärder behövs

Sammanfattningsvis kan Isof genom de kontakter med språkbärare över hela landet som tagits under verksamhetens två första år konstatera att det finns en stor beredskap och vilja att arbeta med att revitalisera de nationella minoritetsspråken. Under det senaste året då språkcentrumen kunnat inleda sitt utåtriktade arbete har man också sett att nya kontakter och nätverk etablerats och att kontakterna mellan olika aktörer ökat som en effekt av språkcentrumens arbete.

Det finns dock ett stort behov av stöd i detta arbete från föreningar och andra aktörer som arbetar med praktiskt revitaliseringsarbete. Det finns höga förväntningar från de nationella minoriteternas sida om vad språkcentrumen ska kunna åstadkomma när det gäller att höja kunskapen och statusen för de nationella minoritetsspråken och att vara ett kunskapsstöd för dem.

Det är Isofs bedömning att organisationernas och föreningarnas arbete även fortsättningsvis kommer att utgöra grunden för revitaliseringen. Språkcentrumens huvuduppdrag bör vara att stödja det arbete som redan pågår och ge inspiration och stöd till nytt revitaliseringsarbete. Det är också Isofs bedömning att etableringen av språkcentrumen kommer ge organisationerna bättre förutsättningar att arbeta revitaliserande.

Bedömning

- Organisationernas och föreningarnas arbete kommer även fortsättningsvis att utgöra grunden för revitaliseringen. Språkcentrumens huvuduppdrag bör vara att stödja det arbete som redan pågår och ge inspiration och stöd till nytt revitaliseringsarbete.
- Etableringen av språkcentrumen kommer ge organisationerna bättre förutsättningar att arbeta revitaliserande.

Förslag: språkcentrumen bör permanenteras

Utifrån den analys som gjorts efter de första två åren av Isofs uppdrag att ansvara för språkcentrum 2022–2024 gör Isof bedömningen att myndigheten bör få fortsatt uppdrag att bedriva språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romska i nivå med nuvarande finansiering. Placeringen vid Isof ger goda möjligheter till synergieffekter i förhållande till den övriga verksamheten.

Vidare bör uppdraget permanenteras för att skapa långsiktighet och kontinuitet att arbeta vidare utifrån det förtroende och de förväntningar som Isof bedömer finns hos de nationella minoriteterna. Uppdraget bör även fortsättningsvis vara öppet formulerat för att kunna anpassas till de olika förutsättningar som råder för de olika språken och minoriteterna.

Språkcentrumens huvudsakliga uppdrag bör även fortsättningsvis vara att stödja organisationer, föreningar och andra aktörer som arbetar med praktiskt revitaliseringsarbete. Kunskapsspridning och metodstöd bör i utgångsläget stå i fokus men verksamhetens inriktning bör även inventeras och utvärderas kontinuerligt. Förutsatt att språkcentrumen får medel för att fortsätta driva verksamheten även efter 2024 kommer en utvärdering av språkcentrumens första tre år genomföras, för att undersöka om justeringar behöver göras av verksamhetens organisation, struktur och verksamhetsinriktning. En sådan utvärdering kommer att påbörjas under 2024.

Förslag

- Myndigheten bör få fortsatt uppdrag att ansvara för språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romska i nivå med nuvarande finansiering.
- Uppdraget bör permanenteras för att skapa långsiktighet och kontinuitet att arbeta vidare utifrån det förtroende och de förväntningar som Isof bedömer finns hos de nationella minoriteterna.
- Uppdraget bör även fortsättningsvis vara öppet formulerat för att kunna anpassas till de olika förutsättningar som råder för de olika språken och minoriteterna.

Referenser

Litteratur, artiklar och rapporter

- Brenzinger, Matthias m.fl. (2003). Language vitality and endangerment. *International Expert Meeting on the UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages*. Paris, 10–12 mars 2003.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183699.locale=en> (12 dec 2023).
- Grin, François (1990). The economic approach to minority languages. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 11(1-2), s. 153–173.
- Huss, Leena och Syrjänen Schaal, Kaisa (2015). *Etablering av ett språkcentrum för finska och meänkieli – en förstudie*. Svenska Tornedalingars Riksförbund (STR-T) och Sverigefinländarnas delegation.
- Hyltenstam, Kenneth och Stroud, Christopher (1991). *Språkbyte och språkbevarande. Om samiska och andra minoritetsspråk*. Studentlitteratur.
- Hyltenstam, Kenneth, Stroud, Christopher och Svonni, Mikael (1999). Språkbyte, språkbevarande, revitalisering. Samiskans ställning i svenska Sápmi. I: Kenneth Hyltenstam (red.), *Sveriges sju inhemska språk: ett minoritetsspråksperspektiv*, s. 41-97. Studentlitteratur.
- Hyltenstam, Kenneth (2020). Språkrevitalisering i teori och praktik, bilaga 1 i *Handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli och romska*, Institutet för språk och folkminnen.
- Institutet för språk och folkminnen (2019a). *Språkcentrum för nationella minoritetsspråk*. Delrapport. Redovisning av regeringsuppdrag Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK.
- Institutet för språk och folkminnen (2019b). *Språkcentrum för nationella minoritetsspråk*. Slutrapport. Slutredovisning av regeringsuppdrag Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK.
- Institutet för språk och folkminnen (2020). *Handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli och romska*.
- Kulturdepartementet (2016). *Sveriges sjätte rapport under den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk*.
- Kulturdepartementet (2021). *Sveriges åttonde rapport under den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk*.

Kulturdepartementet (2022). *Handlingsprogram för bevarande och främjande av de nationella minoritetsspråken.*

Obiero, Ogone John (2010). From Assessing Language Endangerment or Vitality to Creating and Evaluating Language Revitalization Programmes. *Nordic Journal of African Studies*, 19(4), s. 201–226. <https://doi.org/10.53228/njas.v19i4.195>

Statliga utredningar, skrivelser och regeringsuppdrag

Ku2015/02857/DISK, Ku2018/01455/DISK. *Uppdrag till Institutet för språk och folkminnen att utreda hur språkcentrum för de nationella minoritetsspråken kan organiseras.* Regeringsbeslut 2018-06-28. Kulturdepartementet.

Ku2019/00160, Ku2019/00736, Ku2019/01708, Ku2021/02483. *Uppdrag att ansvara för språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib.* Regeringsbeslut 2021-12-16. Kulturdepartementet.

Skr. 2017/18:282. *Nystart för en stärkt minoritetspolitik.* Kulturdepartementet.

SOU 2017:60. *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik.* Kulturdepartementet.

SÖ 2000:3. *Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk.* Utrikesdepartementet.